БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

50-Д ЧЫЛГА ЧЕДИР 23 ХОНУК АРТКАН!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген.

1967 ч. ОКТЯБРЬ 14 СУББОТА № 244 (6880).

Өртээ 2 көп.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги чыыжының үшкү сессиязы бодунуң ажылын октябрь 12-де доосканы.

Алдарлыг 50 чылын ам удавас байырлаар деп турар Совет Төрээн чурттуң экономиказын, культуразын улам-на чечектелдиреринче, чурттуң камгалал күчүзүн быжыглаарынче болгаш совет кижилерниң чаагай байдалын улам ыңай бедидериниче угланган чугула документилерни улустуң бүрүн эргелиг төлээлекчилери хүлээп алган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги чыыжының үшкү сессиязы

УЛУГ ЭЧИС СОРУЛГАЖЕ КҮЧҮЛҮГ БАЗЫМ-БИЛЕ!

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургуспушаан, маадырлыг совет улус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле кайгамчык улуг сорулгаларны шиитпирлеп турар. Чурттун улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң талазы-биле СЭКП-ниң Дээди Совединиң октябрь 12-де бадылаан чаа планнары Ада-чурттуң улам ыңайгы өзүлдезинин, оон күчүзүн быжыглаарының болгаш совет кижилериң амыдыралын экижидериниң хоойлузу болу берген.

Чаа планнарның чурагай бүрүзүн, күүз бүрүзүн депутаттар бүгү талалыг чүгленгежи, бистиң курлавырларывысты болгаш арганларывысты эң ажыктыг кылдыр ажыглаарыңче угланган тодаргай, саналдарын киирип турган. Чамдык көргүзүглер талазы-биле төлевилеттинген онаалгалар бо беш чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизинин Директивалаларында көрдүнген күүлдерден ажыл турарын улустуң бүрүн эргелиг төлээлекчилери сеткил ханыышкыы-биле демдеглээн. Ол — социалистиг тургузуттуң күчүлүг арганларының херечиги-дир.

Советтер чурттунуң айыыл чок турар чоруун бүгү хемчег-биле быжыглаарын эргежок чугула деп, улустуң төлээлекчилери чаңгыс эпсеткилдиг чугаалаан. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерин быжыглаары— бүгү делегейде тайбыныңы идегелдиг магадыларды, коммунизм тургузуушкунуңуң сорулгаларын чедишкиниг шиитпирээрииниң чайлаан чок негелдези-дир.

Сессияның хүлээп алган Хоойлуларын, оон шиитпирлерин совет кижилер күүлдүгүүнүн көөр, чүге дээрге ол шиитпирлер бистин Төрээн чурттувустун күчүзүн улам ыңай быжыглаарынче, бүгү улустуң чаагай байдалын бедидериниче угланган болгай деп, бүзүрелин депутаттар илергейлээн.

Октябрь 12-де эртенгиниң 10 шакта Кремльдиң Улуг ордузунга Эвилелдиң Совединиң болгаш Национаддар Совединиң каттышкан хуралы эгелээн.

Эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Е. Шелест, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Д. А. Кунаев, М. М. Машеров, В. П. Мжаванадзе, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, И. В. Капитонов, Ф. Д. Куликов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев оларны депутаттар болгаш аалчылар чылыы-биле уткаан.

1968 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң Күрүне планының база 1969 болгаш 1970 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң планнарының дугайында илеткелдиг талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрүленииңиң даргазы депутат Н. К. Байбаков харыы өөс чугаалаан.

1968 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң күрүне планын база 1969 болгаш 1970 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң планнарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели кирген, ынчаарга ук планнарны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национаддар Соведи болгаш Эвилелдиң Соведи бүгү тала-биле чугаалажыш көрген деп, ол демдеглээн.

План-бюджет болгаш тус-тус адырлар аайы-биле комиссияларынга база палаталарның хуралдарынга планнарны чугаалажыш көрген түнелинде ол планнарны депутаттар бүрүнү-биле бир эп-сеткилдиг күүлдүгүүнүн көрген. Совет улустуң чаагай байдалын улам ыңай бедидер талазы-биле Коммунистиг партияның Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажылдап кылган улуг хемчегериниң политиктиг болгаш социал кайгамчык улуг ужур-дузазын бүгү депутаттар боттарының саналдарынга демдеглеп чугаалаан.

Бүдүрүлге күүлерин, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын, саң-хөө хөрөнгилерин эң долу болгаш боттуг ажыглаарынче, улус ажыл-агыйын планнаарын болгаш материал-техниктиг хандырылгазын кижидериниче, продукция бүдүрерин улам көвүдериниче база бараан саарылгазын улгаттырарынче угланган чугула эллээн каш саналдарны 1968—1970 чылдарның планнарын чугаалажыш көрүп турда план-бюджет база адырлар комиссиялары болгаш санал берген депутаттар киргеп. 1968 чылда чоннуң хереглел барааннарын бүдүрерин немей көвүдедир дугайында, а ол ышкаш ук барааннарның ассортиментизин калбартыр дугайында саналдарны Эвилелдиң Совединиң болгаш Национаддар Совединин комиссиялары киирип келген.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдели ук саналдарны чугаалажыш көрген болгаш оларны хүлээп алыры эргежок чугула деп санап турар. 1968 чылдың күрүне планынга чогуур чаартылгаларны киирер апаар, ол чорук күрүне бюджединиң орулгаларын 112 миллион рубльге немей көвүдедир арганы бээр.

1968 чылда болгаш беш чылдың дараазындагы чылдарында планнарны чугаалажыш турда, хөй депутаттар чоннуң хереглел барааннарын бүдүрерин көвүдедири болгаш оларның шынарын экижидери-биле холбашкан айтырыгларже улуг кичээнгейни боттарының саналдарынга угландырганнар деп, оратор медеглээн. Моон-биле холбаштыр, үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарынга хамаарыштыр күрүне планнарының даалгаларын бетики хемчээл кылдыр санап көөрүн онзалап демдеглээри эргежок чугула. Ынчангаш, боттарының чамдык бүдүрүлгелеринге чоннуң хереглел барааннарын бүдүрерин кызырып турар, а чамдык таварылгада шуут соксадып турар чамдык министерстволарын практиказын болдурбас херек.

Аар үлетпүрүнүң министерстволары калбак хереглелдиң барааннарын бүдүрерин көвүдедири база ону чедип алыр төлээде, боттарының бүдүрүлгелеринге тускай цехтерин организастап тургузары эргежок чугула деп ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдели санап турар деп, Н. К. Байбаков уламылаан чугаалаан.

Чоннуң хереглел барааннарын бүдүрерин көвүдериниге чер-черинин чурт үлетпүрүнүң улуг рольдуун депутаттар айыткан. Бо талазы-биле эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң болгаш эрге-чагырганың чер-чер органнарының инициативазы шиитпирлиг ужур-дузалыг болур.

ССРЭ-ниң Күрүленииңиң даргазы өске-даа саналдарын болгаш шүгүмчүлелдериң дугайын демдеглээн болгаш сессиядан киирген ол саналдарны чугаалажыш көөрүн база аная холбаштыр чогуур шиитпирлер хүлээп алдынган турарын чугаалаан.

1968 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң Күрүне планының база 1969 болгаш 1970 чылдарды ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң планнарының дугайында Хоойлуну ийи палатаның депутаттары лицмиттиг адыш часаан, ийи аңгы бадылаашкынга чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Эвилелдиң Совединиң болгаш Национаддар Совединиң план-бюджет комиссияларының болгаш адырлар комиссияларының илеткелдериниң талазы-биле хүлээп алдынган өскерлиишкиннер-биле каны 1968 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында Хоойлуну депутаттар чаңгыс үн-биле хүлээп алган, а тодаргайларга: орулгалар талазы-биле 123.911.922 муң рубль түңге болгаш чарыгдалдар талазы-биле 123.603.547 муң рубль түңге хүлээп алган, ынчангаш орулгалар чарыгдалдарны 308.375 муң рубль түңге ажыл турар болган.

Улус ажыл-агыйын акшаландырарынга — аар үлетпүрүү, тудуг индустриязын, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүү, көдээ ажыл-агыйны, транспортту, чуртталга-коммунал ажыл-агыйын болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын улам ыңай хөгжүдүрүнге чарыгдалдар келир чылын 50.193.411 муң рубль болур; социал-культура хемчегериниге дөзевилелдер —45.897.639 муң рубль, оон иштинде күрүне страхованиезинин бюджединден 13.624.367 муң рубль болур.

1968 чылда чурттуң камгалалынга дөзевилелдер 16.700.000 муң рубль болур.

Эвилелдешкен республикаларның Күрүне бюджеттерин Хоойлуда доктааттынган.

1968 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң Күрүне планының база 1969 болгаш 1970 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң планнарының, 1968 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң талазы-биле Эвилелдиң Совединиң болгаш Национаддар Совединиң доктаамал комиссияларының түнелдеринде тайылбырлаттынган саналдарны, а ол ышкаш палаталарның хуралдарынга депутаттарның чугаалаан саналдарын көөрүн болгаш оларның талазы-биле чогуур шиитпирлерни хүлээп алырын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниг ССРЭ-ниң Дээди Соведи дааскан.

1966 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезинин дугайында өтчөтту Дээди Совет орулгалар талазы-биле 106.297.290 муң рубль түңге болгаш чарыгдалдар талазы-биле 105.577.097 муң рубль түңге бадылаан.

Сессия оон соонда хүн айтырының үшкү кезээн — «ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Национаддар Совединиң доктаамал комиссияларының дугайында Дүрүмүк төлевилелиниң дугайын» чугаалажыш көөрүнче шилчип киргеп. Эвилелдиң Совединиң хоойлулар саналдаар комиссиязының даргазы депутат М. С. Соломенцев бо айтырыгның талазы-биле илеткел кылган.

Партияның XXIII съездизинин шиитпирлериге дүүштүр Эвилелдиң Соведи болгаш Национаддар Соведи бодунуң бирги сессиязында доктаамал чаа комиссияларны тургускан деп, ол чугаалаан. Ук комиссияларны тургусканы депутаттарның ажыл-чорудулгазын дыка идепкейжиткен, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңуң нарын айтырыларынче хамыыр кирер арганы оларга берген. Доктаамал комиссиялар-биле кады ол комиссияларның дугайында Дүрүмүүн төлевилелин чогаадып кылырын Эвилелдиң Соведи болгаш Национаддар Соведи доктаамал комиссияларны тургузуп тургаш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга база палаталарның даргаларынга дааскан.

Хоойлу төлевилелиниң кол үүлдерин М. С. Соломенцев тодаргайлап чугаалаан, ынчаарга ук төлевилелди депутаттарның, партия, совет болгаш эртем ажылдакчыларының киржилгези-биле чогаадып кылган болгаш доктаамал бүгү комиссиялардың кежигүннери чугаалажыш көрген.

Ийи палаталарның доктаамал комиссияларынга чаңгыс аай эрге хүлээлге кылдыр хоойлу төлевилелин белеткээн, ынчаарга ол акт хоойлу ышкаш күштүг болур. Ук дүрүм болза, палаталар комиссияларының эргелерин болгаш хүлээлгелерин айтып доктаадыр Дээди Советтиң чүгле иштики актызы эвес, харын-даа күрүненин өске организациялары-биле доктаамал комиссияларның харылзааларын таарыштырар хоойлу болур ужурлуг.

Хоойлу төлевилели дөрт бөлүктерден тургустунган. Доктаамал комиссияларны тургузарының чурумун болгаш оларның ажыл-чорудулгазының иштин принциптерин бирги бөлүк тодаргайлап турар. Ийиги бөлүк — доктаамал комиссияларның шиитпирлээр ужурлуг айтырыларын доктаадыр айтыр. Комиссиялар деп эргелиг болгаш бир дөмей хүлээлгелиг дээрзин үшкү бөлүкте тодаргайлап айыткан. Хоойлужудулга инициативазының талазы-биле оларның эргезин база бир дөмей. Доктаамал комиссияларның ажылдаар чурумун төлевилелдиң сөөлгү, дөрткү бөлүүнде ажылдап кылган. Оларның дугаларының хүлээлгелерин, белеткел кылыр комиссиларны болгаш ажылчын бөлүктерни тургузарының чурумун база ында тодаргайлаан.

Хоойлу төлевилелин калбак демократизиге үндезилээш, ажылдап кылганын М. С. Соломенцев демдеглээн. ВЦСПС, ССРЭ-ниң Дээди Суду болгаш прокуратуразы боттарының санал-оналын киирген. Хоойлу төлевилелин чогаадып кылыр талазы-биле ажылга ниитизи-биле 750 депутаттар, тодаргайларга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бүгү составының барык ортаа кезин киришкен. Ол Хоойлу төлевилелин составты кылдыр бадылаар чорук Эвилелдиң Совединиң болгаш Национаддар Совединиң доктаамал комиссияларының ажыл-чорудулгазын сайырангайжыдарынга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарының идепкейлинин улам ыңай бедидерингe идигни бээр.

«ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Национаддар Совединиң доктаамал комиссияларының дугайында Дүрүмүүн бадылаар дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлуузун оон соонда ийи палаталарның тус-тус бадылаашкыны-биле сессия бир үн-биле хүлээп алган.

Бо Хоойлуну хүлээп алганы-биле холбаштыр Эвилелдиң Совединиң болгаш Национаддар Совединиң хоойлулар саналдаар комиссиязының дугайында моон мурнунда хүлээп алдынган Дүрүм күш чок болган деп санаар доктаалды сессия палаталарның тус-тус бадылаашкыны-биле хүлээп алган.

Хүн айтырының дараазында пунктузунче — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаарынче сессия шилчип киргеп. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары депутат М. П. Георгадзе илеткел кылган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын ССРЭ-ниң Дээди Соведи бадылаан болгаш хамаарышкан Хоойлуларны база доктаалдарны хүлээп алган.

ССРЭ-ниң Дээди Судун соңгуур дугайында айтырыгны сессия оон ыңай чугаалажыш көрген. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы депутат М. А. Искендерова сөс берген.

ССРЭ-ниң Конституциязының 105 үүлүнге дүүштүр ССРЭ-ниң Дээди Судун ССРЭ-ниң Дээди Соведи беш чыл хуусаалыг кылдыр соңгуур деп, ол чугаалаан. ССРЭ-ниң Дээди Судунуң бүрүн эргелериниң хуусаазы 1967 чылдың апрелдە төнгени-биле холбаштыр оон бүрүн эргелерин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу бо сессияга чедир уза́ткан турган.

ССРЭ-ниң Дээди Судунуң составының дугайында айтырыгны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу чугаалажыш керген болгаш депутаттар төлөлекчилериниң чөвүлелдери үүлдүг деп керген саналдарны депутаттарның чугаалажыш көөрүнче киирген. ССРЭ-ниң Дээди Судунуң даргазы, дарганың үш оралакчылары, Дээди Судтуң 16 кежигүннери болгаш 45 улус төлөлери составтыг кылдыр соңгуурун саналдаан.

ССРЭ-ниң Дээди Судунуң составын тус-тузунда депутат чарлап номчаан, ук составты ССРЭ-ниң Дээди Соведи бир үн-биле соңгаан. ССРЭ-ниң Дээди Судунуң даргазынга А. Ф. Горкин, даргазының оралакчыларынга — С. Г. Банников, В. В. Куликов, В. И. Теребилов олар соңгуттурган.

Эвилелдиң Совединиң болгаш Национаддар Совединиң каттышкан эртенги хуралы оон-биле доозулган.

* * *

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Национаддар Совединиң каттышкан хуралы октябрь 12-де күндүскүүнүң 3 шакта эгелээн.

Партияның болгаш чазактың удуртукчуларын олурушканнар чылыы-биле уткаан.

Ложаларда — совет болгаш даштыкы журналистер. Балконда —хөй санныг аалчылар.

Сессия хүн чурумунуң дараазындагы айтырыынче шилчээн. «Түүнниги шериг хүлээлгезинин дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузунуң төлевилелиниң дугайында ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы депутат А. А. Гречко илеткел кылган.

Ийи палаталарның Хоойлу дүрүмнер саналдаар комиссияларының мурнуудан Национаддар Совединиң Хоойлу дүрүмнер саналдаар комиссиязының даргазы депутат Р. Нишанов эдеринча илеткел кылган.

Оон соонда бүгү-ниити шериг хүлээлгезинин дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузунуң төлевилелин депутаттар чугаалажыш киришкен. Бир-ле дугаарында Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары депутат В. Ю. Ахундов санал берген, чиигине шериг албаны эрттирериниң кызырган хуусаалары-че Чепсектиг Күштерни шилчидер дугайында айтырыгны тодаргай чугаалаан. Дайынчы өөредилгеге болгаш шериглериниң дайынчы арга-мергежилинге чаа Хоойлу идиг бээр дээрзин депутат онзалап демдеглээн.

Төрээн чурттун айыыл чок чоруунуң дугайында сагыш салыышкынындан артык чугула сагыш салыышкыны совет улуста, совет хамаатты бүрүүвүде чок деп, ССРЭ-ниң чырыдымыкын министри депутат М. А. Прокофьев бодунуң чугаазынга демдеглээн, бүгү-ниити шериг хүлээлгезинин дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузунуң төлевилелин чүүлдүг деп көөрүн депутаттарга саналдаан.

Комсомолчулар кезээде социалистиг Ада-чурттуң камгалакчыларының бирги одуруунга чоруп, шериг тургузуушкунунга партияның шынчы дузалакчылары болуп келген деп, ВЛКСМ ТК-ның секретары депутат Б. Н. Пастухов чугаалаан. ВЛКСМ-ниң дайынчы ачы-хавыаларын Ленинчи комсомолдуң тугунда ийи орден-биле демдеглеттинген. Ынчангаш бөгүн совет аныяктарга Октябрьның чаалап алыышкыннарын камгалаарындан артык хүндүлүг болгаш ыдыктыг сорулга чок.

Бүгү-ниити шериг хүлээлгезинин дугайында чаа Хоойлу ДОСААФ организацияларының мурнунга улуг сорулгаларны салып турарының дугайын ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-зының даргазы армия генералы депутат А. Л. Гетман чугаалаан.

Чаа Хоойлу күрүненин дээди эргеажыктарының уламыдан болдунган деп, Ленинградтың «Электросила» заводунуң слесары депутат Н. Н. Русаков медеглээн. Тайбыңны камгалаар төлөөде, бистиң чуртувустуң камгалалының дугайында, дайынчыларның дайынчы бедик болгаш идеилиг каңалыышкынының дугайында үргүлүү сагыш салыр херек. Чаа Хоойлуда харын ыдыг сагыш салыышкыны сиңиккен.

Ужар күүлдүг генерал-лейтенантызы депутат Н. М. Скоморохов аныяктарның шериг келдириишкининиң мурнунда белеткелиниң дугайын колдады чугаалаан. Чаа Хоойлу-биле холбаштыр ол чугула хереке негелделер өзүп турар-дыр.

«Бүгү-ниити шериг хүлээлгезинин дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузун палаталар ийи аңгы бадылаашкын-биле чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алган. Залга үргүүчүлелдиг адыш часкаашкыны диңмирел үнген. Ол Хоойлуну күштүг болдуруп чорударының чурумунуң дугайында доктаалды база сессия хүлээп алган.

Оон соонда СЭКП-ниң Москва обкомунуң бирги секретары депутат В. И. Конотопка сөс берген. ССРЭ Конституциязының 48 үүлүн өзугаар эвилелдешкен республика бүрүзүнден-не ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бир оралакчызын соңгуур болгай дээрзин ол сагындырган. Москванын болгаш Москва областың ажылчынарындан соңгуттурган болук депутаттарның даасканын өзугаар В. И. Копотов ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы депутат М. А. Ясновту соңгуур дугайында саналды сессия көөр кылдыр киргеп. Ол саналды сессия хүлээп алган болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызынга депутат М. А. Ясновту чаңгыс үн-биле соңгаан.

Литва ССР-деп ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болук депутаттарының даасканын өзугаар Литваның Компартиязының ТК-зының бирги секретары депутат А. Ю. Снечкуе санал берген. Литва ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. Ю. Шумаускасты ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызынга соңгуур дугайында саналды ол киргеп.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызынга депутат М. Ю. Шумаускасты соңгуур дугайында доктаалды сессия чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Депутат М. А. Ясновту ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызынга соңгаалы-биле холбаштыр Национаддар Совединиң План-бюджет комиссиязының даргазы хүлээлгелериниң ону хостаан. Ол палатаның депутаттар төлөлекчилериниң саналын өзугаар Национаддар Совединиң План-бюджет комиссиязының даргазынга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, РСФСР-ниң Күрүленииңиң даргазы депутат К. М. Герасимовту соңгаан. Национаддар Совединиң үлетпүр, транспорт болгаш, харылзаа талазы-биле комиссиязының кежигүнү хүлээлгелериниң ону сессия хостаан.

Депутат Н. Г. Егорычевти ССРЭ-ниң трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкунунуң министрииниң оралакчызынга томуйлаалы-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү хүлээлгезинден ону сессия хостаан.

СЭКП ТК-ның Политбюроузунуң кежигүнүнге кандидат, партияның Москва хоорай комитединиң бирги секретары В. В. Гришинни ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнүнге ССРЭ-ниң Дээди Соведи чаңгыс үн-биле соңгаан.

Сессияның хүн чурумунуң бүгү айтырыгы доозулган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги чыыжының үшкү сессиязы хагдынган деп чаарлаан.

(СЭТА).

Совет Эвилелиниң Маадыларынга, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларынга болгаш Алдар ордениниң үш чергелери-биле шаңнаткан кижилерге немелде чиигелделер тыпсыр дугайында

Социалистиг Төрээн чурттуң мурнунга Совет Эвилелиниң Маадырларының, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларының база Алдар ордениниң үш чергелери-биле шаңнаткан кижилериниң улуг ачы-хавыяларын демдеглевишаан, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1967 чылдың сентябрь 6-да Чарлыы-биле оларга немелде чиигелделерни доктааткан.

Совет Эвилелиниң Маадырлары болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары ол Чарлыкты өзугаар персоналдыг пенсиялар дугайында дүрүмде тодараттынган негелделерге дүүштүр эвилел ужур-дузалыг персоналдыг шаңналдарны боттарынга тургустуруп алыр эргелиг. Персоналдыг пенсия тургустуруп алыр эргени моон мурнунда өске барымдааларны өзугаар пенсия алган Совет Эвилелиниң Маадырлары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары болгаш олген маадырларның өг-бүлелери базза ажыглаар.

Совет Эвилелиниң Маадырлары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары болгаш Алдар ордениниң үш чергелери-биле шаңнаткан кижилер чурттталга шөлү-биле доктааттынган нормаларны өзугаар бирги эзлчегде хандыртынар деп ук Чарлык доктааткан. Мында айыткан кижилерниң болгаш оларның өг-бүле кежигүннериниң эзлеп турар чурттталга шөлү ажылчын, албан-хаакчыларга хамаарыштыр доктааткан хемчээлдерни өзугаар санаан квартира төлевириниң 50 хуузу хемчээлдиг төлеттинер. Оларның эзлеп турар немелде шөлү база 15 дөрбелчин метр хемчээлдиг артык чурттталга шөлү чаңгыс дакпыр хемчээлдиг төлеттинер.

Совет Эвилелиниң Маадырларына, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларына болгаш Алдар ордениниң үш чергелери-биле шаңнаткан кижилерге чылда бир катап (ынаар баарда, дедир келирде) демир орук транспортун — дүрген чоруур болгаш пассажир поездилериниң чымчак вагоннарынга олуруп, суг транспортун — 1-ги чергениң каюталарынга (бирги чергениң олуттарынга) олуруп, дүрген чоруур болгаш пассажир шугумнарын, агаарның ийикпе хоорайлар аразының автомобиль транспортун хууда халас ажыглаар эргени база хоорай иштиниң транспортун (трамвайны, автобусту, троллейбусту, метрополитенни, суг кежиглерин), а көдээ черлерге — район иштиниң шугумнарының автобустарын хууда халас ажыглаар эргени тывыскан.

Санатор-курорт эмнелгезин хереглээр Совет Эвилелиниң Маадырларына, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларына болгаш Алдар ордениниң үш чергелери-биле шаңнатнан кижилерге эмнелгениң албан чериниң берген түңнелин өзугаар санаторийге ийикпе дыштанылга бажыңынга баар халас путёвканы чылдың-на тыпсып турар деп ук Чарлык доктааткан. Ажылчыннарга, колхозчуларга, албан-хаакчыларга болгаш шериг албанныларга халас путёвкаларны ажылдап (албан хаап) турар чериниң аайы-биле, ажылдавайн турар пенсионерлерге — пенсия тывыскан органнар тыпсып бээр.

Чарлык 1967 чылдың ноябрь 1-ден эгелеп күштүг болур.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш чарыштышаан. Минскиниң трактор заводунуң ажылчыннары, специалистери пландан ажыр тракторларны ай санында бүдүрүп үндүрүп турар.

ЧУРУКТА: «Беларусь» маркалыг тракторларны чурттуң чер болганынче чорударынга белеткеп тургусканы-дыр.

М. МИНКОВИЧИНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги чыыжының үшкү сессиязы

БҮГҮ-НИИТИНИҢ ШЕРИГ ХҮЛЭЭЛГЕЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА ХООЙЛУ ТӨЛЕВИЛЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы депутат А. А. ГРЕЧКОНУҢ илеткели

«Бүгү-ниитиниң шериг хүлээлгезиниң дугайында» Хоойлунуң чаа төлевилелин ССР Эвилелиниң Дээди Совединиң III сессиязына көрдүрерибиле Совет чазак киирген дээрзин А. А. Гречко чугаалаан. Бо документиниң утка-шынарын тайылбырлаарын меңээ даалскан.

Бо айтырыг чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаар талазы-биле бистиң партиябыстың болгаш күүневистиң ажыл-чорудулгазынга аажок улуг ужур-дузалыг болуп турар. Бүгү-ниитиниң шериг хүлээлгезиниң дугайында амгы куштуг шүрар Хоойлуну 1939 чылдың сентябрьда, ылавылаарга, 28 чыл мурнунда хүлээп алган деп чүве билдингир болгай. Ол үениң дургузунда хөй үүлдер өскерилген. Бистиң чуртувустуң амыдыралының бүгү адырларынга аажок улуг чаартылгаларны боттандырган.

Амгы үениң байдалдарында Совет күрүнеҥ айыыл чок чоруун хандырарына, социалистиг ниитилелдиң чепсектиг камгалалынга чуруттуң бүгү чонун белеткээринге негелделер улам улгаткан. Бүгү-ниитиниң шериг хүлээлгезиниң дугайында чаа Хоойлуну хүлээп алыры болгулаан өскерилгелерге дүгжүр болгаш чуруттуң камгалалының айтыгларын бистиң кичэнгейивистиң төвүнге доктаамал тудар дугайында партияның негелделериниң ёзуузунга үүлдешкен турар.

Чуруттуң айыыл чок чоруун быжыглаары коммунизмни тургузарының сорулгаларын чедиишкиниг боттандырарының ыяавыла негеттинер негелдези болуп турар. Ол чорук бистиң тургузууга өжэөннешкек агрессчи күштериниң делегейде бар болуп турары-биле негеттинин келген. Ниитилел өжэөннешкек аңгыларга хувааттынган шүрда, империализм туруп турда, Советтер чуруттуң удур шериг авантюраларының айыылы чайлаттынмас деп, Владимир Ильич Ленин айтып турган.

Хамаалы дайынның доозулган соонда дораан-на В. И. Ленинниң чугаалаан турганы: «...Бистиң политикабыстың эң чугула сорулгазы, бүгү ажылчыннарның болгаш тараачыннарның шиңгээдип алыр ужурлуг баштайгы кичээндириг болза... ол дээрге, белен турары, бистерни аажок көөр хөөн чок чоруун ажыы-биле илергейлеп турар кижилер, аңгылар, чазактар бисти хүрээлеп алганын сактып чоруору-дур».

Совет эрге-чагырганың догуннап келген чылдарының дургузунда боочепсекти холга туткаш, империалистиг ажелекчилерге ойтур шавышкынны бөөр, Октябрьның улуг чаалап алышкыннарын камгалаар ужур бистиң улузувуска чаңгыс эвес удаа таваржып келген дээрзин илеткелчи үргүлчүлеп чугаалаан. Эрткен чартык чүс чыл дургузунда империализмниң туруштары дыка көшкаан турзажок, оон агрессчи утка-шынары өскерилбээн. «Капитализмниң ниити кризизиниң хаылааны, оон чөүлдээлериниң чидиглангаан империализмниң авантюризмин, улустарга, тайбыңның болгаш социал деңшилгениң хөрээнге оон айыылын күштелдирип турар» деп, партияның XXIII съездизиниң шиитпирлеринде чугаалап турар. XXIII съездиниң бо түүнелин соолгу үениң болуушкуннары бүзүредии-биле бадыткан турар.

Улустарның тайбыңының, хосталгазының болгаш хамаарышпас чоруунуң хөрээнге империалистиг күрүнелериниң өжэөннешкек политиказы, чер бөмбүрээниң янзы-бүрү черлеринге оларның агрессчи хөделиишкиннери делегей байдалын чидиглендирип, делегейниң чаа дайынының тыптын келириниң айыылын күштелдирип турар.

Тайбыңның ак сеткилдиг талалакчылары болбушаан, марксисчилер-ленинчилер кажан-даа пацифисчилер болбайн келген. Олар чөптүг дайыннарны кезээде деткип, революцияның чаалап алышкыннарын, Төрээн чуруттуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун империалистиг агрессиядан бүрүн шиитпирлии-биле болгаш бар турар бүгү-ле чепсектер-биле камгалаарының эргежок чугулазын барымдаалап келген.

Коммунистиг партияга, боттарының улузунга бердинген Совет Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары дайынчы мергежилди шудургу шиңгээдип ап, боттарының дайынчы беленин бедидип, Төрээн чуруттуна боттарының эрес-мадырлыг бараан болуушкунуубиле бүгү совет кижилериниң хүлээп көрүүшкүнүн болгаш хундүткелин чедип алган деп, министр медеглээн.

Шериг тургузуунуң талазы-биле бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазынга партия чуруттуң камгаланыр аргазын, Чепсектиг Күштериниң дайынчы күүзүзүн быжыглаары — ол дээрге, бүгү улустуң, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң хамаалы бүрүзүнүң хөрээ болур деп чүвени барымдаалап турар. Амгы дайын, бир эвес ону империалистер өскүдүп үндүрүп келир болза, эң-не шиитпирлиг сорулгаларлыг, эң-не кадыгдошкун дайын болур. Ол аажок улуг девискээрлерни хаара тудуп, бодунуң орбитазынче түгле армияларны эвес, харын база дайылдажып турар күрүнелериниң чонун киир тыртар апаар. Төрээн чуруттуң мурнунга бодунуң ыдыктыг хүлээлгезин Чепсектиг Күштериниң хүрээлеңинге күүседири дээш бистиң күрүневистиң хамаалы бүрүзүнүң хууда харыысалгазын бедидерин ол бүгү негеп турар.

Төлевилелин бо сессияга көрдүрери-биле киирген бүгү-ниитиниң шериг хүлээлгезиниң дугайында ССРЭ-ниң чаа Хоойлуузу чуруттуң камгаланыр аргазын улам ынай бедидеринче, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерин быжыглаарынче угланган.

Амгы куштуг турар Хоойлунуң үндезининге салганы Чепсектиг Күштериниң тургузуунуң ленинчи принциптери шаг-үениң шылгалдаларын тудуп эрткен болгаш бодунуң күүзүн база амыдыралчызын көргүскен. Ындыг болза-даа үстүнде айытканы ышкаш, 28 чыл дурүзүнде улуг болуушкуннар, улуг өскерилгелер болгулаан. Кижи төрелгетениң билир дайыннарының база бир эң кадыгдошкуну—Ада-чуруттуң Улуг дайының чорудар ужур бистиң улузувуска таваржыкан. Совет улус болгаш оон Чепсектиг Күштери ол дайынга бүгү делегейге ужур-дузалыг тиилелгени чедип алган. Европага фашистиг күштерни, а ол ышкаш япон милитаризмни чылча шапканы делегей болуушкуннарының бүгү чорудуушкунунга, социализм биле капитализмниң аразында күштерниң дензигүүрүнге аажок улуг салдарны чедирген. Ада-чуруттуң Улуг дайының бүдүүзүнде Совет Эвилели кара-чаңгыс социалистиг күрүне болуп турган, ынчангаш оон Чепсектиг Күштери социализмниң чаалап алышкыннарының камгалалынга херек кырында часкаан туруп турган. Ам байдал мырыңай өске болуп турар. Дайын сөөлүндеги баа бир чылдарда социализмниң делегей системазы тургустунган болгаш быжыккан. Социализмниң ажы-дуңма чуруттарының аразынга бүгү адырлар, оон иштинде шериг талазы-биле сырый кады ажылдажылга тургустунган.

Империалистиниң НАТО-нуң агрессчи блогун тургусканынга харыы кылдыр 1955 чылдың майда Варшава Керээзинге ат салган. Ук Керээ социалистиг дем каттыштырылгазының чуруттарының айыыл чок чоруун хандырарының, Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарының хөрээнге чугула салыышкын болган. Ол байдал бистиң күрүневистиң болгаш оон армиязының мурнунга интернационалчы шынарның чаа сорулгаларын салган.

Бүгү-ниитиниң шериг хүлээлгезиниң дугайында амгы куштуг турар Хоойлуну хүлээп алган соонда бистиң чуруттувустуң иштинге улуг өскерилгелер база болгулаан. Социализм бүрүн болгаш шуут тиилээн. Социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң чорудуушкунунда ажылчын ажыгының болгаш колхозчу тараачыннарның эвилели быжыккан, ССРЭ-ниң улустарының найыралы быжыккан. Совет ниитилелге Коммунистиг партияның удуртукчу ролю улам улуг-биле бедээн.

Совет күрүнеҥ экономиказы хемчээл чокка өскен. Көдээ ажылагайының хөгжүлдезинге улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Эртем болгаш техника бүрүнгаар аажок улуг базымны кылган.

Социалистиг үлетпүрүүн аажок улуг өзүлдези, оон хөгжүлдезинге болган структура бүрүнгаарлаашкын бистиң Армиябыстың болгаш Флодувусту амгы үениң болбазын шериг техниказы-биле чепсеглээр арганы берген. Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флодуң бодунуң техниктиг чепсеглениишкининиң болгаш дайынчы арганларының талазы-биле 1939 чылда бар турган үүлдерден боттуубиле ылгалын турар.

Чуруттуң Чепсектиг Күштериниң дугайында доктаамал сагыш салыышкыны дээш партияга болгаш чазакка Армияның болгаш Флоттуң бодунуң бүгү составының өмүнээзинден ханы өөрүп четтириишкинни бо бедик индирден илергейлээрин чөпшээреп көрүңер деп, министр чугаалаан. Ындыг сүртенчиг чепсекти холга тутуун бергени дээш ажылчыннарга, эртемденнерге, инженерлерге, техниктерге — бүгү совет улуска өөрүп четтиргенивисти илергейлеп, совет дайынчылар, бир эвес негеттинин келзе, боттарының Төрээн чуруттуң камгалаарынга ол чепсекти билдилиг ажыглаар дээрзин бүзүредип тур бис.

Бистиң чуртувуска боттанган ол ханы социал чаартылгалар Чепсектиг Күштерге, оларның дайынчы күүзүнге улуг салдарны чедирип келген болгаш чедирерин үргүлчүлеп-даа турар деп, илеткелчи демдеглээн. Социализм совет кижилериниң угаанбодал амыдыралын хемчээл чокка бедиткен болгаш байыткан. Эртем, билигниң деңнелиниң өскени Чепсектиг Күштериниң бодунуң составынга улуг өскерилгелерни болдурган. 1939 чылда Армияның болгаш Флоттуң кадрларынга дээди болгаш ортумак эртемниг шериг албанныглар 12 хуу хире, долу эвес ортумак эртемниглер —27,5 хуу, эге билиглиглер—60,5 хуу хире турган болза, бо үеде Чепсектиг Күштериниң бодунуң составының ортузунда дээди болгаш ортумак эртемниг кижилериниң саны барык дөрт катап көвүдээн болгаш бодунуң бүгү составының 46 хире хуузу болуп турар.

Долу эвес ортумак эртемниг шериг албанныгларның саны 54 хуу чедир, ылавылаарга, ийи катап көвүдээн, а эге билиглиг кижилериниң саны каш он-он катап эвээжээн болгаш ам бир хуудан ашпайн турар.

Офицер составын ап көөр болза, оон эртем-билииниң деңнели улам бедик болуп турар. Ам дөрт совет офицериниң бирээзи-ле дээди шериг азы өске-даа дээди тускай эртемниг болуп турар. 1945 чылдыы-биле деңнээрге, инженер-техниктиг составтың бот деңзизи үш ажыг катап көвүдээн.

Армия болгаш флоттуң коммунистериниң болгаш комсомолчуларының саны иледе өскен. 1939 чылда Армияга болгаш Флотка СЭКП-ниң кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттары 11,5 муу, комсомолчулар 41 хуу хире турган. Бо үеде Армияның болгаш Флоттуң бодунуң составының чэрби ийи хуузу коммунистер, 60 ажыг хуузу комсомолчулар болуп турар.

Бистиң чуртувуска, Армияга болгаш Флотка болган аажок улуг өскерилгелер, Төрээн чуруттуң чепсектиг камгалалынга кижилерни белеткээринге өскен негелделер бүгү-ниитиниң шериг хүлээлгезиниң дугайында амгы куштуг турар Хоойлунуң үндезинга алган соонда бистиң чуртувустуң иштинге улуг өскерилгелер база болгулаан. Социализм бүрүн болгаш шуут тиилээн. Социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң чорудуушкунунда ажылчын ажыгының болгаш колхозчу тараачыннарның эвилели быжыккан, ССРЭ-ниң улустарының найыралы быжыккан. Совет ниитилелге Коммунистиг партияның удуртукчу ролю улам улуг-биле бедээн.

1939 чылда Хоойлу-биле доктаатканы шериг ниитиниң чиңгине албаныың хуусааларын алаэн чылдагаанар-биле каш удаа өскертип келген.

Күргаг чер шериглериниң болгаш иштики шериглериниң анза дайынчы составының албан эрттирер хуусаазын ийи чыл турганының орнунга үш чыл кылдыр 1950 чылда доктаатканы болгай. 1955 чылда Шериг-Агаар күштериниң, эрик камгалалының кезектериниң болгаш корабльдериниң, кызыгаар шериглериниң сержантыларының, солдаттарының шериг албаны эрттирериниң хуусаазын 4 чылдан 3 чыл чедир, а Шериг-Далай Флодунуң старшиналарының болгаш матростарының — 5 чылдан 4 чыл чедир кызырган. Амгы үеде Шериг-Далай Флодунуң матростары болгаш старшиналары шериг албаның 4 чылда, а Чепсектиг Күштериниң оон өске бүгү солдаттары, старшиналары — 3 чылда эрттирер. Оон аңгыда, дээди эртемниг кижилериниң шериг албаның эрттирер хуусаазын 1965 чылда бир чыл кылдыр доктаатканы.

Совет аныяктарының ниити билииниң, техниктиг деңнелиниң дыка улгадып турары, оларның мораль болгаш күш-дамыр талазы-биле бедик белеткелдиг шериг ниитиниң тускай эртемин болгаш дайынчы техниказын улам кыска хуусаада өөренип алыр арганы берип турар. Аңаа холбаштыр шериг ниитиниң чиңгине албаның эрттирериниң хуусаазын бир чыл кызырары болгаш моон адаанда хуусааларны доктаадыры дөзевилеттинип турар:

— Совет Армияның, Шериг-Далай Флодунуң үжүр үүлүнүң кызыгаар болгаш иштики шериглериниң солдаттарынга, сержантыларынга, старшиналарынга—2 чыл;

— Шериг-Далай Флодунуң болгаш кызыгаар шериглериниң далай кезектериниң корабльдериниң, судноларының, эрик кезектериниң матростарынга, старшиналарынга — 3 чыл.

Дээди эртемниг кижилериниң шериг албаны эрттирер хуусаазын бир чыл кылдыр эрттирер деп санаалаан, түүге дээрге олар дээди эртемниг болганда, шериг хөрээн ол хуусаанын дургузунда өөренип алгаш, күрлавырда офицер болурунуң шылгалдазын дужаарынга белеткеним ап шыдаар.

Күштүг болуп турар Хоойлуну ёзугаар шериг ниитиниң чиңгине албаныңга келдириишкин чылында 19 харлаан хамаатыларны, ортумак школаны болгаш аңаа дүгжүр өөредилге черлерин доосканнарны — он сес харлыында келдирип турар деп, А. А. Гречко оон ынай чугаалаан. Херек кырында бисте шеригге келдирерде барымдаалаар 19 болгаш 18 — ийи янзы назы-хар бар. Дөртен чылдарда ортумак школаны аныяктарның эвээш кезии доозуп турган төлээде, ынчан ындыг болурунуң чылдагааны бар турган, ынчаарга амгы үеде чүвениң байдалы оон өскерилген. Бистиң аныяктарывыстың шупту ортумак эртемниг болган турар апаар үези база ырак эвес. Ооларның хөй кезии ортумак школаны 18 харлыында доозар болгаш оларның күш-дамыр сайзыралы шериг албаныың хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип болур арганы оларга берип турар, ынчангаш шеригге келдирерде барымдаалаар назының чаңгыс аай —18 хар болган турары ол байдалдың уламыдан эргежок чугула апарган.

Шеригге келдирерде барымдаалаар назыны 19 хардан 18 харга чедир кызырып болурун шериг училищелеринге өөредир аныяктарны хүлээп алырының практиказы бадыткап турар. Шериг училищелеринге 18 хар четкен ооларны хөй чылдар дургузунда хүлээп ап келген. Оларның шуптузу шериг хөрээн чедиишкиниг шиңгээдип ап, шериг училищелерин доосканн соонда Чепсектиг Күштерге шериг албаның хөй чылдар дургузунда офицер дужаалдарлыг эрттирип турар.

Ону барымдаалаан база шеригте келдирер аныяктарның кадыының байдалын экижидериниң чедип алдынганын өөренип көргеш, келдириишкин хунугне таваршытыр 18 харлаан ооларны шеригниң чиңгине албаныңга келдирер деп доктаадыр кылдыр Хоойлу төлевилелинде көрүп турар. Олар шериг албаның эрттиреринде 20 харлыында доозуп, кижизидилгениң болгаш өөредилгениң армия школазынга өөренип эрткеш, оон ынай өөренириңге, ажылга киреринге болгаш хууда амыдыралын таарыштыр тургузуп алырынга улам таарымчалыг байдалдарлыг болган турар.

Солдаттарның, матростарның, сержантыларның болгаш старшиналарның шериг албаны эрттирер хуусааларын бир чыл кызырганын база шеригте келдирерде барымдаалаар назыны 18 хар кылдыр доктаатканын бистиң улузувус үүлдүгүзүнүп уткуур деп бүзүредиг чугаалаан болур.

Күштүг болуп турар Хоойлуну ёзугаар хамаатыларның чиңгине шериг албаныңга келдириишкинин ноябрь — декабрьда, а ыраккы районнарда болгаш даштыкыда турар кезектерге келдирерин — июнь — сентябрьда чорудуп турар. Ынчаарга бүгү шериг албанныгларның албан хаап эрттирер хуусаазын келдириишкин чылының дараазында келир январь 1-ден эгелеп санап турар. Келдириишкиниң болгаш шериг албаныи эрттиреринің хуусаазын санаарының чурумунуң ындыг болганының түүнелинде Хоойлуда доктааттынганынан алаэн үр үеде шериг албаныи эрттирер ужурга хөй шериг албанныглар херек кырында таваржып турар.

Хоойлу төлевилели хамаатыларны шеригниң чиңгине албаныңга келдирерин чылда деп кезиктерлиг кылдыр ийи хуусаада: май — июньда болгаш ноябрь — декабрьда чорудар кылдыр көрүп турар. Хоойлу төлевилелин белеткээрде ол айтырыгның бүгү талаларын ыяк өөренип көргеш болгаш келдириишкинни ындыг чурумнуг болдурары шериглериниң дайынчы белен байдалдыын чогуур деннелдиг тургузарынга улам таарымчалыг байдалдарны тургузул бөөр деп чүве тодараттынган. Оон аңгыда, келдириишкинни ол хуусааларда чорудары бистиң көдээ ажылагайыбыстың эрге-ажыктарын барымдаалаан, чүге дээрге май —июньда чер болганга хову ажылдары, а ноябрь — декабрьда дужут ажаап алыры доостур.

Шериг албанныгларны күрлавырже халаштырып үндүргенер көдээ ажыл-агый ажылдарының эң түлүктүг үезинде күш-ажылчы амыдыралга идепкейлиг киржип шыдаар ийикпе өөредилге черинге киреринге белеткенип ап шыдаар.

Келдириишкиниң чаа чурумун тургусканынга холбаштыр шериг чиңгине албаныи эрттиреринің хуусаазын санаарының чаа чурумун база доктаадыр кылдыр көрдүнген. Чылдың баштайгы чартыында (май — июньда) келдирген шериг албанныгларның албан хаап эрттирер хуусаазын келдириишкин чылының дараазында келир июнь 1-ден, а ноябрь — декабрьда келдиргеннериин — январь 1-ден эгелеп санаар. Ындыг чурум келдириишкиниң хуусаазы биле шериг чиңгине албаныи эрттиреринің хуусаазының эгелээриниң аразында үзүктелиишкинни чайладыр.

Чурттуң камгалалының эрге-ажыктары болгаш Армияны, Флотту эң чаа чепсеглээ-биле, техника-биле чепсеглээринге болган өскерлиишкиннер шериг чиңгине албаныңга келдирер аныяктарже улам улуг кичэнгей салырын, социалистиг Төрээн чуртту камгалаарынга оларны ылап белеткээрин негеп турар деп, илеткелчи оон ынай чугаалаан.

5-ки класстан эгелээш, ортумак школаларга болгаш оларга дүгжүр өөредилге черлеринге аныяктарның 1939 чылдагы Хоойлуну ёзугаар доктааттынган эге болгаш келдириишкин мурнунуң шериг белеткели Ада-чуруттун Улуг дайының соонда хөй чылдагаанның уламынан күш чок болган. Ындыг турда дайынчыларга негелделерниң улгатканының болгаш шериг албаныи эрттиреринің хуусааларының кызырылганының уламынан Чепсектиг Күштерге шериг албаныи эрттиреринге аныяктарны келдириишкин мурнунда-ла белеткээри эргежок чугула апарган. Ынчангаш Хоойлу төлевилели аныяктарның эге шериг белеткелинің системазын тургузар кылдыр көрген. Ол белеткелди келдириишкинге баар назы четкелек болгаш келдириишкинге баар назылыг бүгү ооларга, оларны бүдүүлгеден болгаш өөредилгеден чардыктырбайн, ыяавыла күүседир планныг чурум ёзугаар чоруткан турар ужурлуг.

Келдириишкинге баар назы четкелек болгаш келдиртир назылыг ооларның эге шериг белеткелин чорударына бистиң аныяктарывыс сагылга-чурумнуг, организастыг кижизиттинер болгаш боттарынга эргежок чугула эге шериг билиглерин алыр. Амгы үениң чепсээн болгаш дайынчы техниказын Чепсектиг Күштерге келген ооларның дүрген шиңгээдип ап, долу үнелиг дайынчылар болуп шыдаар бүгү аргаларын ол бүгү тургузуп бөөр.

Өөреникчи аныяктарның эге шериг белеткелин ортумак ниити өөредилге школаларынга 9-ку класстан эгелээш, ортумак тускай өөредилге черлеринге база профессионал-техниктиг өөредилге системазының өөредилге черлеринге штаттыг шериг удуртукчуларының күүз-биле чорудар кылдыр көрдүнген.

Хүндүскү (турум) өөредилге черлеринде өөренип турар ооларда эге шериг белеткелин бүдүүлге, албан черлеринге, организацияларга болгаш колхозтарга тургускан өөредилге пунктуларынга бүдүүлгеге ажылдавышаан эртер.

Эге шериг өөредилгезин тургусканы-биле чергелештир шериглериниң дайынчы байдалга үргүлчү белен турарының эрге-ажыктарының, чуруттуң камгаланыр аргалының быжыглаарының аайы-биле келдириишкин аныяктарның хөй тускай эртемниглерни Армияга, Флотка белеткеп берип турары эргежок чугула апарган. Аңаа холбаштыр ол тускай эртемниглерни ДОСААФ-тың өөредилге организацияларынга болгаш профессионал-техниктиг өөредилге системазының өөредилге черлеринге 17 хар четкен оолардан белеткээр ажыл чорудары Хоойлу төлевилелинде көрдүнген. Белеткээр тускай эртемниглерниң санын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели доктаадыр.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тускай эртемниглерни белеткеп бөөрин хоорайларга бүдүүлге ажылындан чардыктырбайн чорудар кылдыр төлевилеттинген. Шылгалдалар дужаарының үезинде өөренип турарларга 5—7 ажыл хүнү хуусаалыг шөлээ бергеш, ажылдап турар черинің аайы-биле ортумак ажыл төлевирин хевээр арттырып бөөр кылдыр көрдүнген. Көдээ районнарга ук тускай эртемниглерни белеткээрин күсүү-кышкы үеде бүдүүлгеден чардыктырбайн чыылдаларга чорудуп болур. Ол районнарның даңзызын область хуваалдазы чок эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, ажылчы чоннар депутаттарының край, область Советтериниң күүсекчи комитеттери болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери тургузар.

Бүдүүлгеге ажылдаарындан хосталгаты өөредилгеге киириштирер келдиртикчилериниң ажылдаар черин, күүседип турар хүлээлгезин болгаш ортумак ажыл төлевириниң 50 хуузун арттырып бөөр кылдыр көрдүнген.

1939 чылда үндүрген Хоойлуда шеригниң чиңгине албаныңга келдиреринден дээди өөредилге черлериниң студентилеринге сонгаарладыышкын бөөри доктааттынмаан. Оон соонда өөредилгезин уламчылаар сонгаарладыышкынны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар дээди, оон иштинде бот өөредилгеги өөредилге черлериниң бүгү студентилеринге тывыскан. Өөредилге эрттирери-биле келдириишкинге баарындан сонгаарладыышкынны Хоойлу төлевилели түгле хүндүскү (турум) дээди өөредилге черлериниң студентилеринге тыпсыр деп көрген. Кежээки болгаш бот өөредилгеги дээди өөредилге черлериниң өөредилге хуусаазы хүндүскү өөредилге черлериниңден үзүн болгаш оларда шеригжи белеткел чоруттунмайн турар, ынчангаш дээди өөредилге черлериниң студентилеринге өөредилге уламчылаары-биле сонгаарладыышкын бөөриниң эң чогумчалыг аргазы ол. Кежээки болгаш бот өөредилгеги дээди өөредилге черлери нургулайында хүндүскү (турум) дээди өөредилге черлерин боттарының чогуур үезинде доозар аргазы чок болган, улуг назы-харлыг хамаатыларны өөредип кылдыр тургустунган деп чүвени база бодаар херек. Ынчангаш хамаатылар Чепсектиг Күштериниң хүрээлеңинге шериг албаныи эрттирген соонда кежээки болгаш бот өөредилгеги дээди өөредилге черлеринге кирип турар болза, черле чогумчалыг болур. Ортумак школаны доозарларга сонгаарладымышкын бөөрин алгаш көөрге, күштүг болуп турар Хоойлуда көрдүнгенин ёзугаар ол хевээр артар, тодаргайлаарга, ону 20 хар чедир назылыгларга тыпсыр деп, А. А. Гречко демдеглээн.

Оон-биле кады чүгле бир ниити ийикпе азы тускай ортумак эртем чедип алырына шеригге келдириишкин хуусаазын сонгаарладырын Хоойлу төлевилелинде көрүп турар. Ниити билигниң ортумак школазын доосканн сөөлүнде тускай ортумак өөредилге черлеринче киргеннерге чаа Хоойлубиле дүүштүр ол өөредилге черлерин доозары-биле келдириишкин хуусаазын узатпас. Бо хемчег ортумак билигни чедип алган шериг назылыглар чогуур өйүнде шериг албаныىче келдирткен турарынче, Чепсектиг Күштериниң хүрээлеңинге бодунуң хүлээлгезин күүседкен турарынче угланган. 1939 чылдың Хоойлузу ёзугаар, боттарының күш-ажылы-биле күш-ажыл кылып шыдавас адазын азы авазын, ийи болгаш оон хөй уругларлыг кадайын, ол ышкаш 16 хар чедир назылыг ыяш төрээн ооп болгаш кыс дуңмаларын, бир эвес оларны ажаап, карактаар өске кижилер болгаш организациялар чок болза, азырап, карактап турар шериг назылыглар өг-бүлезинің байдалының талазы-биле чиигелдени алырлар болгаш шериг албаныىче келдиртпестер деп министр чугаалаан. Ол күштүг болуп артып турар үүлге немелде кылдыр болунуң күш-ажылы-биле 8 хар чедир назылыг ийи болгаш оон-даа хөй уругларлыг авазын, бир эвес авазының күш-ажыл кылып шыдаар өске уруглары чок болза, азырап карактажып турар шериг назылыларга өг-бүле байдалының ол талазын барымдаалаан келдириишкин хуусаазын узадыр. Ол ышкаш бодунуң төрээн улузунуң өлгени-биле холбаштыр 10 чыл дургузунда ийикпе, азы оон-даа үр үеде өске кижилериниң азыралынга чораан, ам шериг назылыларга, бир эвес оларны азырап турганнар күш-ажыл кылыр аргазын оскунган болза, келдириишкин хуусаазын узадыр. Мынчангаш өг-бүлезиниң байдалының талазы-биле шеригге келдириишкин хуусаазын сонгаарладыр эргени алыр кижилер арбыдаар.

Ам куштуг болуп турар Хоойлуда шеригге келдиртирлериниң эң ындыкы назы-хары тодараттынмаан. Ында түгле шериг хүлээлгелиглер оларны күрлавырже киир санаанындан эгелээш беш чыл болганда шериг албаныىче келдирткен туруп болур деп чугаалаан. Чаа Хоойлу ол чүүлду дыка тодаргайлап турар болгаш шеригге келдириишкиниң сонгаарладыышкын хуусаазын алганнары болгаш өске чылдагааннар-биле доктааттынган хуусаада шериг албаныىн эрттиреринче келдиртпейн барганнарны олар 27 хар четкижеге чедир назы иштинде Чепсектиг Күштериниң хүрээлеңинче келдирткен туруп болур. Бо чорук бодунуң шериг хүлээлгезин күүседиринге ССРЭ-ниң бүгү хамаатыларының эң-не таарымчалыг байдалды тургузар.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың шериг тургузуушкунунуң талазы-биле онза сагыш салыышкыны — коммунизмниң хөрээнге бердинген болгаш шеригни билдимергежилдиг удуртуп шыдаар шериг кадрларын белеткеп болгаш кижизидип турары болур деп илеткелчи демдеглээн. Офицер составынга шериг албаныىн эрттиреринің талазы-биле амгы куштуг болуп турар корум-чурум чаа Хоойлунуң төлевилелинде колдуунда хевээр арткан. Чамдык өскерилгелер болгаш немелделер амгы үениң байдалында Чепсектиг Күштериниң хөгжүлдезиниң хереглеттеринге харыылап турар болгаш офицер кадрлар-биле ажылды экижидериниң талазы-биле сорулгаларны шиитпирлээрин хандырар.

Хөй чылдың практиказынга үндезилээш, шеригниң чиңгине албаныىга хүлээлге эрттиреринің эң ындыкы назы-харын биче лейтенантыларга болгаш лейтенантыларга 30-ден 40, улуг лейтенантыларга 35-тен 40, майорларга 40-ден 45, полковниктерге 45-тен 50 хар чедир улгаттырарын көрүп турар. Бо хемчег дыка аныяк турган-ла, кидин ажылдаар үезинде, офицерлериң күрлавырже үнерин эвээжедиринче угланган.

Күрлавырда офицерлерни Чепсектиг Күштерже келдиртири дээн ышкаш ындыг чүгүла айтырыгларны шиитпирлээрин база көрүп турар. Хамаалы дээди өөредилге черлеринде белеткеп турар тускай эртемниглер бистиң Чепсектиг Күштериниске чыл келген тудум-на база хереглеттинип турар. Маңаа хамаарыштыр чазактың шиитпирин ёзугаар ындыг тускай эртемниглер офицер дужаалдарга албан-хүлээлге эрттирери-биле Чепсектиг Күштериниң хүрээлеңинче келдиринде турарлар. Ынчалза-даа оларның шериг албаны эрттирер хуусаазы тодараттынмаан.

Тайбың үеде шеригниң чиңгине албаныىче ийи-үш чылда аныяк тускай эртемниглерни — күрлавырның офицерлерин келдиртирин Хоойлунуң төлевилелинде көрүп турар. Оон соонда олар улус ажыл-агыйыىче база катап эң чаа бөөрлер. Келдириишкинге келзе чогуур тускай эртемниглерниң санын, Чепсектиг Күштериниң болгаш база ол ышкаш улус ажыл-агыйының эрге-ажыктарынга үндезилээш, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели тодаргайлаар. Шериг албанынга келдирткен ол кижилерге ССРЭ-ниң бүгү хамаатыларынга Хоойлу ёзугаар доктааттынганы-биле бодунуң шериг хүлээлгезин күүседир арганы бөөр, ол чорук офицер дужаалдарга ажылдап турган, эргежок чугула дуржулганы чедип алыр арганы база бөөр, ол дээрге чуруттуң камгаланыр күчүзүн бедидеринге улуг ужур-дузалыг. Офицерлериниң, сержантыларының, старшиналарының, солдаттарының болгаш матростарының, дээди офицер составының чамдык категорияларындан аңгыда, күштүг болуп турар Хоойлу ёзугаар курлавырга турарының хуусаазын чаа Хоойлуга хевээр арттырар деп министр дыңнаткан. Бүгү-ниити шериг хүлээлгезиниң дугайында Хоойлу ёзугаар шериг үүгдүнда хүлээп алдынган шериг хүлээлгелиг хереөженнерниң курлавырга турарының хуусаазын кызырарын база көрүп турар. Күштүг болуп турар Хоойлу ёзугаар олар курлавырга эр улуска доктааткан хар-назыга чедир турар ужурлуглар. Шериг албанының бергезин барымдаалааш, хереөжен офицерлериң курлавырга турарының ындыкы назы-харын 50 хар чедир, а хереөжен сержантыларга болгаш солдаттарга—40 хар деп Хоойлу төлевилелинде доктаадыр турар.

Шериг хүлээлгелиглерни шериг кезектеринге өөредилге чыыштарын эрттиреринге киириштирер деп амгы Хоойлуда күштүг болуп турар корум-чурум чаа Хоойлу төлевилелинде колдуунда хевээр артып турар. Оон-биле кады курлавырга туруп келгениниң бүгү дургузунда өөредилге чыыштарының ниити хуусаазын 36 ай болурундан 30 ай чедир кызырарын үүлдүг деп көрген болгаш бирги категорияның бирги разрядының шериг хүлээлгелиглерине оон санын алдыдан дөрт, а ийиги категорияның бирги разрядының шериг хүлээлгелиглерине — тостан алды ай чедир кызырар.

Шериг албаныىларга болгаш өөредилге чыыштарынга келдирген шериг хүлээлгелиглерге совет хамаатыларының ССРЭ-ниң Конституциязында айытган бүгү-ле эрге, хүлээлгелерин бүрүн адилээрин чаа Хоойлу төлевилелинде көрдүнгенин А. А. Гречко демдеглээн.

Чогуур доктааттынган хуусаада шериг албаны эрттирип турар шериг албанныгларның ээлеп турар чурталга шөлү оларның эргезинге арткан турар, база оларны чурталга шөлү алыры-биле манап турар ээлчээнин даңзызындан үндүрүп болбас ужурлуг. Чогуур доктааттынган хуусаазының доозулганы-биле болгаш шеригге ур чылда албан эрттирген шериг албанныглар күрлавырже үнгенде, бир эвес олар оларга ажыл тып бөөр дугайында дилег кылган болза, оларның тускай эртемнерин болгаш ажылының дужулгазын барымдаалап тургаш, дилег киирген хүнүнден эгелеп бир айдан ур эвес хуусаа дургузунда ажыл тып бөөр хүлээлге чер-чер Советтериниң күүседикчи комитеттеринге, бүдүүлгелериниң, албан организация черлериниң, колхозтарының болгаш өөредилге черлериниң удуртукчуларына онаажып турар. Өөредилге черлеринге өөренип турган, шеригниң чиңгине албаныىга келдирткен кижилер күрлавырже үнген соонда шериг баар мурнунда кааа өөренип турганыл, ол-ла өөредилге черинге, ол-ла курузунга хевээр өөренип кирер эргени оларга арттырарын база көрүп турар.

Өөредилге чыыштарынга келдирген шериг хүлээлгелиглериниң материалдыг хандырылгазының хемчээли улгадыр. Өөредилге чыыштарынга келдирген ажылчыннарның, албан-хаакчыларның болгаш колхозчуларның ээлеп турган эрге-дужаалы, албан-хүлээлгези чыыштың бүгү дурузунда хевээр артар болгаш ажылдан турган чериндан ап турганы ортумак шалының 75 хуузун аңаа төлээрин чаа Хоойлу төлевилелинде көрүп турар. Амгы куштуг болуп турар Хоойлуда ортумак шалының 50 хуузу деп көрдүнген.

Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштери Октябрьның чаалап алышкыннарының кезээде идегелдиг камгалакчызы болуп келген деп, эш Гречко түүнелинде чугаалаан. Ам Армияның болгаш Флоттун бүгү составы кажан-на херек апар-дыр, ынчан Төрээн чуруттуң дужаалын алдарлыы-биле күүседир дээш хүнден хүнче бодунуң дайынчы мергежилин чаартып турар. Бистин улузувуска, Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка Армияның отчёду болур — чоокта чаа доозулган улуг шериг өөредилгелеринге солдаттар, сержантылар, офицерл

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги чыыжының үшкү сессиязы

Депутат М. К. МЕНДУМЕНИҢ сессияга чугаазы

(Тыва АССР, Чадаана соңгулда округу)

Эштер депутаттар! «Совет улустуң чаагай байдалын улам ыңай бедидериниң талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП-ниң Төп Комитединиң сентябрь Пленумунуң шиитпирлерин Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары кончуг улуг көдүрлүүшкүн-биле уткааннар. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың совет кижилериниң чаагай байдалының дугайында, оларның материалдыг чаагай байдалының соксаал чок бедиишкининиң дугайында могаг-шылаг чок сагыш салыышкынының илергейлээшкинин оон көрүп турар бис. Ол сагыш салыышкына харыы кылдыр республиканың ажылчы чоннары үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый продукциязын соксаал чок көвүдедирин чедип албышаан, партияның XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседир дээш улуг энергия-биле ажылдап турарлар.

Кажан бүгү совет улус, социалистиг чурттарның ажылчы чоннары болгаш бурунгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен Совет күрүнениң алдарлыг юбилейин — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен чылын байырлалдыы-биле демдеглээр ол кайгамчык хүнге чедир ай четпес хуусаа арткан. Ол төөгүлүг юбилейниң бүдүүзүнде, ылаңгыя ССР Эвилелиниң бүгү улустарының улуг найыралы, Коммунистиг партияны болгаш Совет чазакты долгандыр оларның чаңгыс эптиг сырый каттыжыышкыны улам онзагай көстүп турар.

Улуг Октябрьның идеяларының дорт салдары-биле, Совет Эвилелиниң улустарының, хамыкты мурнай, орус улустуң дузазы-биле шаанда хожудангай чораан тыва улус бодунуң күрүнелин тургускан, бодунуң экономиказын болгаш культуразын бүзүредиг хөгжүдүп турар.

Совет Эвилелиниң составында Тываның эки-тура-биле киргениниң хүнүнден бээр чаэрби үш чыл дургузында, шылгараңгай ленинчи национал политиканы амыдыралга боттандырганының ачызында, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың дузаламчызының болгаш сагыш салыышкынының ачызында, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга тыва улус улуг чедиишкиннерни чедип алган. Бо чылдарда көшкүн чораан араттар сууржун байдалче долузу-биле шилчээн. Хуу ажыл-агыйларның орнунга көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин дыка улгаттырган механизастаттынган улуг колхозтар болгаш совхозтар тургустунган. Ол үе дургузунда тараа, эзт, сүт болгаш дүк садары дыка улгаткан. Көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязы 7,3 катап, а тараа культураларының дүжүткүрү барык-ла ийи катап өскен.

Республиканың үлетпүрү дүрген темпилер-биле хөгжүп турар. Совет эрге-чагырганың чылдарында оон ниити продукциязы 27 катап өскен. Эн ховар минералдыг чиг-эттериң байлак курлавырлары илереттингилээн. Бисте алдын болгаш кобальт, демир рудазы болгаш даг-дүгү, свинец болгаш цинк, коксусталыр хөмүр даш болгаш мөңгүн суу, даг дузу болгаш чугай дажы дээш өске-даа үүлдер хөй. Оларның базазында улуг үлетпүр бүдүрүлгелери туттуунуп турар. Амгы үеде Төрээн чуртка муң-муң тонна бедик шынарлыг даг-дугүнүң бүгү сорттарын берип турар «Тыва даг-дугү» комбинаттың бирги эолчээ ажыглалда кирген. Ол комбинаттың тудуушкунунуң ийиги эолчээ үргүлчүлеп турар, ону тудуп дооскан соонда комбинат чылда 160 муң тонна даг-дугүн бээр күчүлүг болур. Бо беш чылда өске улуг комбинаттың — «Тыва кобальт» комбинаттың тудуушкуну доостур. Ак-Довурак — Абаза аразының автомобиль оруунун тудуушкуну база доостурунуң кырында келген. Ол орук даг-дугү комбинаттың продукциязын болгаш республиканың өске-даа чүүгүн Сибирьниң төп районнарынга чедиреринин оруун үш катап кызырар.

Үлетпүрүнүң энергетика, даг-руда, тургузар талазы-биле организастыг хемчеглерни боттандырган.

Ам үеде комбайннар, тракторлар агрегаттарында, шаннарда, сиген, саван сараттаар звеноларда, тараа хүлээп алыр пунктуларда, тараа төөртүр оруктарда болгаш өске-даа черлерде улусчу контролёрлар ажылдап турар. Таңды районнуң ажыл-агыйларының тараа шөлдеринде 200 ажыг кижи киржилгелиг 50 ажыг, Каа-Хемде — 64, Улуг-Хемде — 64 постулар ажылдап турар.

«УТКА 25 чылы», «Бурунгаар», «Шекпээр», «Межегей» совхозтарның болгаш Каа-Хемниң «Октябрь 14 чылы», Чөөн-Хемчиктиң «Искра», Барыын-Хемчиктиң «Большевик», Таңдының «Коммунизмниң херели» колхозтарының улусчу контролёрлары боттарының кичээнгейин ажаап алыышкынның белеткелинче угландыргаш, ук ажылдың темпизин, кыварчаар материалдарның чарыгдалын шыңгыы контрольга алган турган. Бо чорук ажаап алыышкын ажылдарын организастыг эгелээринге улуг салдарлыг болган. Амгы үеде олар ажаап алыышкында ажылдап турарларның культура амыдыралын болгаш техниканың бедик бүдүрүкчүлүг ажыглалын, ажыл-агыйжы эвес, тараанны төтчеглээр чоруктарны болдурбас дээш доктаамал хайгааралга ап, бо талазы-биле чидиг демиселди чорудуп турарлар.

Бии-Хемниң «Искра», Таңдының «Коммунизмниң херели», Каа-Хемниң «Октябрь 30 чылы» колхозтары болгаш «Улуг-Хая», «Бурунгаар», «Элегес», «Межегей» совхозтарның улусчу контролёрлары ажаап алыышкынга шалыышкын контрольлу чоруткан. Тараа кезилдезиниң чоруп турар черлеринге постуларны тургускаш, бүгү харыысалгалыг участоктарга контролёрларны быжыглап, оларның даншызын хову турлагларынга, шаннарга, тараа хүлээп алыр черлерге аскылаан. Контролёрлар боттарының эолчээнде кылган хыналдаларының түңнелин коллективтерге, ажыл-агыйларның баштаар черлеринге чугаалап бербишаан, илереттинген четпестерни чайладырының хемчеглерин ажылдап кылырынга практиктиг дузаны чедирген.

Бии-Хемниң «Тиилелге», «Искра» колхозтарынга улусчу контроль постуларының түр кежигүннеринге өскүнге баглаар, «Улусчу контролёр» деп бижимелдиг кызыл пөстерни үлеп бергеш, оларны дамчыштыр шыңгыы контрольду чорудуп келген. Ажылдап кылдынган хемчеглерниң күүселдези дээш үргүлчүнүң хыналдазын чорудуп келгени ажаап алыышкынны чогуур хуусаада, эки шынарлыг чорударынга кижилерниң харыысалгазын улам бедиткен. Чидириглериң бүгү оруктарын дугларынга ындыг хемчеглер идигни берген.

Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхозтуң № 1 бригадазының комбайнерлери 30 га ажыг черниң тараазын чыттыр кестирип турган, үрей кылыышкынны болдурган. Улусчу контролёрлар Оюн Манар-оол, Оюн Тыртык-Кара ол фактыны чайлатканнар. Хыналданың материалын колхоз баштаар черинге киирип бээрге, буруулугларның шалыңындан 20 хуунну тыткан. Ол ышкаш, саван бөлүлгезинде ындыг четпестерни база илереткеннер. Контролёрларның сүмелээнин ёзугаар четпестерни болдурбазының хемчеглери ажылдап кылдынган. Каа-Хемде «Октябрь 14 чылы» колхозтуң Чедер бригадазының улусчу контролёру турган эш Бадар шанга тараа изип эгелеп чытканыны эскерип кааш, ол дугайын бригадир эш Самороковка дыннаткан. Чогуур үеде хемчег алдынган.

Четпестерни чайладыры, дуза херек кижилерге практиктиг дузаны чедирери улусчу контролёрларның ажыл-чорудулгазында дүрүм апарган. Таңдының улусчу контроль комитеди ажаап алыышкынның эгезинде хыналда рейдини чоруткан. Оон түңнелинде чамдык аныяк комбайнерлер дуржулга чогундан комбайнынга шын эвес таарыштырылга кылгаш, тараанның чидириглерин болдурган. Контролёрларның киржилгези-биле комбайн агрегаттарынга шын таарыштырылганы кылган. Ам чидириг болбастаан.

«Элегес», «Межегей» совхозтарның болгаш Таңдының дуржулга станциязының бригадаларынга, шаннарынга барган кижилер улусчу контролёрларның кылган ажылдарының түңнелин хана солуннардан көрүп болур. Олар четпестерни болдурган кижилерни шыңгыы шүгүмчүлеп, ону эдип алырының аргаларын айтып турар. Каа-Хемниң, Таңдының улусчу контроль комитеттери мурнакчы дуржулганы нептерелип, ол дугайында материалдарны хана солуннарга доктаамал чырыдып, тус черниң радиозунга дамчыдып турар. Мында мактанчыг чүве болза, ажыл-агыйларның удуртукчулары, партия эге организацияларының секретарьлары медээлерни сайгарып, улусчу контролёрларның инициативазын деткип, эң дээрелерни харындаа шаңнап, мактап турар. Партия организацияларының секретарьлары улусчу контрольдуң бөлүктериниң ажыл-чорудулгазын ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң комиссиялары-биле профэвилеллериниң хөй-ниити контролёрлары-биле болгаш «Комсомолчу прожекторнуң» штабтары-биле кады удуртуп баштап турар.

Улусчу контролёрларның кызымак ажылдап турар черлеринде тараа ажаалдазының шынары бедик, чидириглер болбайн турар. Тараанны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын күрүнеге садары, үрезин арыглаашкыны, уруушкуну өйшаанда чоруп, кыштаглаашкынга белеткел чогуур үеинде боттанып турар.

Ынчалза-даа «Тиилелге», «Өөк», «Найырал» совхозтарның, Каа-Хем районнуң «Кызыл тук», «Тиилелге», Улуг-Хемниң «Күш-ажылдың хостуу», Жданов аттыг колхозтарының улусчу контроль бөлүктери ажылга инициатива чок бооп, илереттинген четпестерни дарый чайладырынга быжыг туруштуун көргүспейн, кыварчаар материалдарның чарыгдалынче чогуур кичээнгей салбайн турарын хыналда көргүскен.

Бистин республикада дүжүт ажаап алыышкыны доостур чыгаан. Ынчангаш республиканың колхозтарының, совхозтарының тараа хүлээп алыр черлериниң улусчу контролёрлары бо чылын ажаап алдынган тараанның камналгазынче онза кичээнгейни салыр ужурлуг. Ажык шаннарда чыдып турар тарааларны үргүлчүнүң хайгааралынга тургузарын улусчу контроль бөлүктери боттарының кичээнгейинге алган турары чугула.

М. ШЫЫРАП,
Республиканың улусчу контроль комитединиң даргазы.

Тывага үргүлчү ажылдаары-биле кадрларны быжыглаар сорулга-биле оларның материалдыг сонуургалын бедидери эргежок чугула деп санап турар бис. Мооң-биле холбаштыр республиканың улус ажыл-агыйында ажылдап турар бүгү ажылчыннарга болгаш албан-хазкчыларга Хоойлуда көрдүнгенин ёзугаар чигелделерни нептеретпишаан, Кыдыкы Соңгу чүктүң районнарынга деннештирген черлерге Тыва АССР-ни хамаарыштырарының дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүн дилеп тур бис. Республиканы Кыдыкы Соңгу чүкке хамааржыр черлерге деңнээр чорук оон бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезин улуг хемчээлге дүргедедир, ажылчы чоннарның чаагай байдалын экижидер болгаш Тываны чурттун өске крайларының болгаш областарының деңнелинге чедирер.

Эштер депутаттар! Чурттун улус ажыл-агый планында болгаш бюджединде көрдүнген хемчеглер кайгамчыктыг улуг болгаш оларның ажылхерек кырынга боттандырыышкыны бистиң алдарлыг Төрээн чуртувустун экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн улам ыңай көдүрер. ССРЭ-ниң Дээди Совединге чугаалажып көөрүбиле киргилээн 1968 болгаш 1969—1970 чылдарда улус ажыл-агыйының планнарын, а ол ышкаш 1968 чылда ССРЭ-ниң күрүне бюджединиң төлевилелин бүрүн болгаш долузу-биле деткивишаан, оларны план-бюджет комиссиязының эдилгелери-биле кады бадылаарын саналдап тур мен.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң шиитпирлерин чаңгыс эп-сеткилдиг деткивишаан, Улуг Октябрьның 50 чылынга алдар кылдыр социалистиг чарышка чедип алган түңнелдерин быжыглаарлар болгаш беш чылдың планныг онаалгаларын чедиишкиниг күүседир дээш бүгү-ле болдунар үүлдерни кылырлар. Олар оон-биле бистиң чуртувуска коммунизм тургузуушкунунга төлептиг салыышкынын киирер. **(Адыш часкаашкыннары).**

Улусчу контролёрлар ажаап алыышкынга

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан, Тыва АССР-ниң улусчу контроль органнары партия, совет болгаш ажыл-агый организацияларынга, оларның мурнунда салдыган сорулгаларны күүседир талазы-биле боттуг дузаны чедирип келген. Юбилейлиг чылда көдээ ажыл-агый продуктуларының белеткелиниң болгаш ажаап алыышкынның хемчеглерин хандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга холбаштыр республиканың улусчу контроль комитеди бо чылдың августа 17-де ажылагыйлар, белеткел, автотранспорт болгаш садыг организацияларының удуртукчуларының киржилгези-биле республиканың улусчу контроль активиниң чөвүлел хуралын эрттирген. Ол-ла хуралдың киржикчилери колхозтарның, совхозтарның, «Сельхозтехника» салбырларының улусчу контролёрларынга кыйгырыгны хүлээп алган.

Чоокта чаа чоруткан хыналдаан илерээни болза, чамдык районнарның улусчу контроль комитеттери болгаш бөлүктери эрткен үениң дургузунда партия, совет, ажыл-агый организацияларынга болдунар-ла дузаны көргүзүп келген. Таңдының, Каа-Хемниң, Улуг-Хемниң улусчу контроль комитеттери партия райкомнары-биле кады партия эге организацияларының секретарьларының киржилгези-биле бөлүктер даргаларының болгаш штаттан дашкаар инспекторларның чыыжын эрттирип, орта мал продуктуларының белеткелинге болгаш ажаап алыышкынга холбашкан чугула сорулгаларны чугаалажып көрген.

Каа-Хемниң болгаш Таңдының улусчу контроль комитеттери ажаап алыышкын үеинде контролёрларның кылып чорудар ажылдарының тодаргай планын ажылдап кылгаш, ажылагыйларда контроль бөлүктеринче таратқылаан турган. Улусчу контроль комитеттериниң хөй нуруузу бөлүктерни быжыглаар болгаш эргежок чугула черлерге немелде постулар

Аныяк садыгжы

Улуг-Хем районда Белдир-Кежиг—«УТКА 25 чылы» совхозтуң элээн хөй чурттакчылыг ажылчын сууру. Ында аъш-чемниң болгаш янзы-бүрү бараанналрның холушкак магазини ажылдап турар. Аңаа Алефтина Алексеевна Даржаа садыглап киргениндеп бээр магазиниң чоп-биле харылзаазы дыка экижээн.

Магазиниң иштинче кире бээрге ында көргүзүг витриналарында бараанналрның болгаш аъш-чемниң өртээн бижээш, тус-тузунда тодаргай айтып каан, арыг-силиг деп чүвези кижиниң хайгааралын хаара туда бээр. Магазин айыткан шагында үзүктелиишкин чок ажык турар болгаш садып алыкчыларның дилээн ёзугаар аныяк садыгжы А. Даржаа бараанналрны эккеп турар. Ынчангаш садып алыкчыларга эолдек-эвилениби-биле чоннуң хүндүткелин ол чедип алган.

Ажылга кызымаккай садыгжы ай, квартал планнарын үргүлчү 150—160 хуу күүседип, Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуп турар.

Байырлалга уткуштур

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны Ооржак Агаржаа бо чылын ийи дапкыр өөрүшкүлүг: бир талазында, Октябрьның алдарлыг 50 чылын байырлаар, ийи талазында, ол бөду 50 харлаар. Ынчангаш Октябрьның 50 чыл оюнга ол бөду хууда бөдүүн, күш-ажылчы белекти белеткээн: совхозтуң малынга кыжын чем болзун дээш, 35 тонна эки шынарлыг сигенни кезип белеткеп берген. Ону ол «Октябрьва мээн бичии белээм ол ийин» деп чугаалап турар.

Көдээ тудугжуларның белээ

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң тудуг бригадазының ажылшчылери Совет эрге-чагырганың 50 чылынның байырлалынга уткуштур алган хүлээлгезин багай эвес күүседип турар. Монгуш Дилгижек удуртукан звено Чаңгыс-Хадында бода малдың чаа кыштаан тудуп дооскан. Ында 150 баш мал кирер 30 метр узун, 10 метр доора дурттуг кажааны чуртталга бжыны-биле кады тудуп, ажыглалга киирген. Ол звено ам Иштии-Тейде хойга чаа кыштагны тудуп эгелээн. База бир звено (удуртукчузу Александр Даңзы-Белек) темпини кошкатпайн турар, олар инек кажаазын Хайыракан баарында тудуп, ажыглалга дужааган. Аңаа 200 баш мыйыстыг бода мал кирер.

Дөргүн суурда бирээзинге-ле ийи аал иштии чурттаар 2 чаа бажың опзаланып турар. Ол болза, Дыртый-оол башкарган бызаңчылар звенозунуң ижи-дир.

Совхозтуң ажыл-ишчилери эрткен часкаар кыжын-на улусчу арга-биле хой кыштагларында үш чуртталга бажыңнарын туткан. Дөргүн сүтбараан фермазында улуг даш тудугнун код ажылы доозулган, иштики дерилгезин кылып турар. Ол механизастаттынган бызаа кажаазы.

Тудугжуларның байырлалга күш-ажылчы сөңү бо-дур.

М. СЕВЕН.

Чөөн-Хемчик район.

Белоруссияның найысылалы Минск.

В. ЛУПЕЙКОНУҢ фотозу.

ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

Хүн демдеглели

Октябрьның 13-ке чедир республикада 201,7 муң гектар тараа культураларын кескен, бо дээрге оларны тараан бүгү шөлдерниң 80 хуузу-дур. 188,4 муң гектар черниң тавычаларын бастырган, ол болза октябрь 12-де турганы-биле деңнээрге, 3,6 муң гектар хөй болганы ол.

22,3 муң гектар черниң тараазы ам-даа кестинмээн турда-ла, эрткен хонукта ажаап алыышкынның темпизи кудулаан. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйларында ажаап алдынмаан тараа хөй. Ол районнарның болгаш ажылагыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери шөлдерге ажылдың эки хайныышкыныг болурун хандырбаан, ажаап алыышкын техниказын долузу-биле ажыглаарын чедип албаан. Олар ам-даа агаар-бойдуска чылдак тыртып турарлар. Каа-Хем районнуң ажылагыйлары ажаап алыышкынны база шак ындыг байдал турда чорудуп турар, ынчалза-даа ында чүгле «Коммунизмче орук» колхозта 75 гектар суланы ажаап алыры арткан.

Октябрьның 13-ке чедир Төрээн чурттуң шыгжамырынче 101445 тонна тараанны киирген, ол болза планга хамаарыштыр 169,1 хуу-дур. Хонуктуң дургузунда тараа хүлээп алыр черлерге 2878 тонна тараанны чедирген, ол колдуунда Таңды районнуң колхозтарындан болгаш совхозтарындан (2116 тонна) кирген. Таңдыжыларда тараанны оон-даа дүрген сөөртүр арга бар. Ол районнуң ажыл-агыйларының шаннарында 6 муң ажыг тонна тараа доктаамал чыдып турар.

Улуг-Хем болгаш Чөөн-Хемчик районнарның ажылагыйларындан тараа кирери дыка кызырылган. Барыын-Хемчик районнуң колхоз, совхозтарының шаннарында эвээш эвес тараа база чыткылап турар. Оларны хүлээп алыышкын черлеринге сөөртүрүн организаставаан. «Сукпак» совхоз ам-даа чүс-чүс тонна тараанны садар аргалыг. Ынчалза-даа механизаторларның болгаш чолаачыларның ажылын багай организастаанының хараазында тараанны оортан кончуг оожум сөөртүп турар.

Тываның шөлдериниң ажыл-ишчилери! Үе-шаг далаштырып, соок дүжер деп келген. Тараа ажаап алырынга, ону сөөртүрүнге, саваңны сараттаарынга, аңгыс аңдарылгазынга, үрезин уруушкунунга аяс хүнерни эң-не долузу-биле ажыглаар херек. Ол болза Улуг Октябрьга алдар ыылдыр алдынган хүлээлгелерни чедиишкиниг күүседиринге эки салыышкын болур.

БИСТИҢ ДУГАЙЫВЫС-ТЫР

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң шиитпирлери амыдыралда амдыызында боттангалак, ынчалза-даа ол кижилерниң угаанында, ажыл-хереэнде хөделип эгелээн. Оон чижээ бистиң «Сельхозтехника» каттыжыышкынының Тее-Хем салбырындан безин илдеп апарган. Пленумуңуң доктаалын таныжып турда, салбырның эң эки токары Петр Дурновцев сөс алгаш:

— Бистиң дугайывыста сагыш салыышкын-дыр. Токарьлар бистериниң шалыңывыс 15 хуу өзер. Ол дээрге шалыңга дыңзыг немелде-дир. Аңаа эки харыы кылдыр токарьлар бистер улам чүткүлдүг болгаш ак-сеткилдиг ажылдаар бис — дээн. Шынап-ла токарьларның сөзү ажыл-хереэ-биле карышпайн турар. Салбырның токарь цеги ам безин продукция ажылдап кылырын 20 хуу көвүдеткен.

Хоочун столяр Анатолий Трофимович Ерохин пенсияже үнген болза-даа, бодунуң ынак ажылын, тургустунуп эгелээрде-ле ажылдап кирген коллективин кагбаан. Ол: «Хой чыл чурттап, хойну көрдүм, бергелерни-даа эртим. А бистиң партиявыстың бүдүрген хереэн магадан четпес-тир мен. Ылаңгыя фронтучу бистериниң дугайывыста чаа сагыш салыышкын мени онза өөртү. Бистиң колхозчуларывыс база улам шыдалгыр чурттаар апаар. Ол бүгү дээш четтирдим» деп чугаалап турар. Хоочун столяр ам үеде салбырның бүдүрүлге бажыңнарын септээр болгаш кышка белеткээр бригаданы баштап киринкен.

СЭКП Тее-Хем райкомунуң кежигүнү эш В. П. Иванов партияның Төп Комитединиң сентябрь Пленумунуң шиитпирлерин салбырның бүдүрүлге ажыл-чорудулгазы-биле холбап турар. Ол ылаңгыя шиитпирлеттинмээн айтырыгларны боттандырарынче, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктарны чайладырынче, кышкы болгаш күскү септелге үелеринге белеткелди дүргедиринче коллективтиң кичээнгейин угландырыр турар.

Партияның кижи дугайында ленинчи сагыш салыышкынынга шалыңчы күш-ажыл-биле харылаар! Коллективтиң ам үеде кол сорулгазы ындыг. Ол болза Октябрьның 50 чыл оюн төлептиг уткуурунга улуг идиг болур.

П. АРТОМОНОВ.

1967 ч. Октябрь 14.
ШЫН
3-КУ АРЫН

ДАШТЫКЫДА

БКП биле ИКП-ниң төлөөлериниң чугаалажыышкыннарының дугайында

СОФИЯ. (СЭТА). Болгар Коммунистиг партия болгаш Испаниянның Коммунистиг партиязы делегейниң коммунистиг база ажылчын партияларының чаа чөвүдел хуралын чорударын улам эргежок чугула деп санап турар, ынчангаш олар ону белеткээринче бүгү күжениишкиннерин салыр. БКП биле ИКП-ниң төлөөлериниң аразында болган чугаалажыышкыннарның дугайында мадаа чарлаш үндүрген дыңнадыгда ынча дээн. Дыңнадыгны БТА агентилел дамчыткан.

Ийи таланың төлөөлери улустарның эң шынчы өңнүүнде, национал хамаарышпас чоруктуң болгаш бүгүнүнүн тайбыңны хевээр арттырарының тиилеттирбее шивээзинге — Совет Эвилелинге болгаш Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга изиг байырын чедирген деп, дыңнадыгда демдеглээн.

Делегей империализминиң болгаш ылаңгыя америк империалистерниң дайынзырак угланыышкынныг үүлгедиглериниң күштелгениниң түңнелинде делегейге дүшкүүрлүг болгаш быжыг туруш чок чоруктуң айыылдыг байдалы тургустунган деп, БКП болгаш ИКП санап тур. Олар мурнуу-вьетнам улуска эргежок чугула дузаны моон соңгаар-даа бөөр деп боттарының шиитпирлиин бадыткан тур деп, дыңнадыгда оон ыңай чугаалаан.

Аңаа холбаштыр дыңнадыгда айытканы болза Мао Цзэ-дун бөлүүнүң чорудун турар чарылдырыкчы политиказы вьетнам улуска улам калбак болгаш чогумчалыг дузаламчыны бөөрүнге шаптык болуп, америк империалистерниң дайынзырак политиказынга дөгүм болуп турар. Чоокку Чөөн чүкке дүшкүүрлүг чоруктуң айыылдыг өдаанның тургустунарынга чедирген Израильдиң эжелекчи политиказын шиитпирлиг буруу шаппышаан, ийи таланың төлөөлери эжелеге таварышкан араб девискээрлерден агрессорнуң доп-дораан үнүп чоруурун негеп тур. БКП болгаш ИКП америк империализмниң, куба улуска удур оон чепсээ болуп турар америк күрүнелер организациязының чимзениишкиннерин буруу шаап, маадырлыг Куба-биле боттарының чаңгыс эп-сеткилдиин илергейлеп тур.

Ийи партияның төлөөлекчилери Грециядa сөөлгү болуушкуннарның ужурунда, делегейде тайбыңга болгаш балкан күрүнелериниң чаагай кожа-хелбээ харылзааларынга кыжаныышкын болуп турар байдалдың ында тургустунганынга сагыш човаанын илергейлеп тур.

Ийи партияның төлөөлери барыын-герман дайынзырактарның өжөөргек политиказынга холбаштыр Европаның тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырарының боттуг программазын коммунистиг, ажылчын партияларның Карловы Варыга болган конференциязынга хүлээп алганының улуг ужур-дузалыын чугулаап, демдеглеп тур.

БКП-ниң төлөөлери Испаниянның Коммунистиг партиязының маадырлыг демиселин болгаш франкочу диктатураны дүжүрери-биле испан улустуң патриоттуг бүгү күштерин сырый каттыштырарынче угланган оон могаг чок ажыл-чорудулгазын болгар улустуң, коммунистерниң чаагай сеткилдиг үнелеп турарын илергейлээн.

Дыңнадыгта БКП ТК-ның Бирги секретары Тодор Живков болгаш Испаниянның Компартиязының Чингине секретары Сантьяго Карриль ат салган.

НАЙЫРАЛ

1.

Төвгүчү адым үнмээн:
Дөзүн уктап көрбежик мен.
Кажандан бээр ынчал барган?
Харыы кайын бере аар мен.
Бичиимден-не ындыг ийик:
Бистиң черге моолдар келир,
Өглер ишти, өңнүктер деп,
Өөрүп ханмас, уткуп үнер.

2.

Шуурганныг Октябрьдан
Чуртталгавыс, даң дег чыраан.
Адаларның үндүрүп каан
Аттар оруу, хем дег алгаан.
Онча-сан чок машиналар,
Ок дег дүрген самолёттар
Кады-кожа ийи чоннуң
Харылзаазын кылыннаткан.

3.

Чаңгыс аътка ушкажыпкаш,
Хөвуларга хат дег халдып,
Чаңгыс тонну шуглан кылгаш,
Хойгашкаштың кады удуп,
Алыс шаандан өңнүктешкен
Моол, тыва араттарның
Найыралы, Таңды даа дег,
Моон-даа соңгаар меңгежизин!

С. СҮРҮН-ООЛ.

• • •

Холдуң он салаалары

(МООЛДУҢ УЛУСТУҢ ЫРЫ)

Холдуң он ак салаазы
Хоочу чок хөнүлейн шуу,
Холда сукнан билзектер
Холумак чок чыжыр чүве шуу.
Оңмас хүрең торгуну
Оорук минчээн ужуру чүл чээ,
Өске кожуун оол сеңээ
Өөренген ужурум чүл чээ.
Кара өңнүг торгуну
Хажылгалаан ужуру чүл чээ,
Хары кожуун оол сеңээ
Ханышааның ужуру чүл чээ.

Очулдурган С. САРЫГ-ООЛ.

Патриоттарның съездизи

ХАНОЙ. (СЭТА). Хосталган районнарның бирээзинге Мурнуу Вьетнамны хостаарының маадырларының болгаш дайынчыларының ийиги съездизи ажыттынган.

Съездинге Мурнуу Вьетнамның аңгы-аңгы хоорайларындан болгаш можуларындан 200 хире төлөөлер келген деп, Хосталга агентилелдиң медээлерин барымдаа болдурган, ВИА агентилел дыңнаткан. Съездиде Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң ТК-ының Президиумунуң даргазы Нгуен Хы Тхо болгаш Фронтунуң өске-даа удуртукчулары бар. Съездиниң төлөөлериниң аразында — Мурнуу Вьетнамны хостаарының армиязының дайынчылары болгаш командирлери, партизаннар, ополченнер база бар.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң ТК-ының президиумунуң өөрүзүнден съездиниң төлөөлеринге Нгуен Хы Тхо изиг байыр чедирген. Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң онза съездизи оон политиктиг программазын чүүлдүг деп санаан. Ол программа чурттуң, даштыкының-даа эң калбак деткимчезин алган деп, Нгуен Хы Тхо чугаалаан.

Съездиде чыылган төлөөлер дайынга удур демиселге көдүрүлүп үнген болгаш америк агрессорларны туюлунга чедир аштырыышынга таварыштырар деп ылап шиитпирлиг Мурнуу Вьетнамның 14 миллион бүгү улузунуң төлөөлекчилери болганы-биле чергелештир хосталга армиязының база эң эки дайынчылары болганнарны төлөөлеп турар деп, Нгуен Хы Тхо чугулаап демдеглээн.

Ханойга парлалга конференциязы

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң доктаамал төлөөлел чери Мурнуу Вьетнамны хостаарының чепсектиг күштерининг маадырларының болгаш мурнакчы дайынчыларының ийиги съездизинге холбаштыр Ханойга парлалга конференциязын эрттирген.

ВИА агентилелдиң дамчыдып турарын өзугаар алырга, ийиги съезд болза Мурнуу Вьетнамче чүс-чүс муң америк солдаттарны чоруткан соонда безин «локалдыг дайын» деп америк стратегия планының буурап дүшкенин херечилээн дээрзин Фронтунуң доктаамал төлөөлел черинин баштыңы Нгуен Ван Тьен парлалга конференциязынга сөс алган демдеглээн.

Мындаа чаа эрткен съезд улустуң чепсектиг күштерининг тиилелгези болган, Мурнуу Вьетнамның чепсектиг күштерининг болгаш улузунуң туюлунга чедир тиилээринге тулган бузүрелдинин херечилээн. Съездиге 47 дайынчыларны, оон иштинде өлген 10 дайынчыларны маадырлар деп чарлаан дээрзин Нгуен Ван Тьен онзалап демдеглээн. Съездиниң чедиишкини америк агрессорларга удур демиселге тиилээринче бүгү мурнуу-вьетнам улусту сорук кинрер деп, доктаамал төлөөлел черинин баштыңы демдеглээн.

Нгуен Ван Тьен социалистиг чурттарның болгаш өске-даа чурттарның мурнуу-вьетнам улуска политиктиг, моральдыг болгаш материалдыг деткимчени берип турарынга өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Афган премьер-министр халашкан

КАБУЛ. Мында албан черлериниң чарлааның өзугаар алырга, Афганистанның премьер-министри М. Х. Мейвандваль кадымның байдалының баксыраанынга холбаштыр ыңдан дүшкен. М. Х. Мейвандвальдың албандан дүшкенин хаан Мухаммед Захир шах хүлээп алган, чазак баштыңының хүлээлгеин түр күүседиринге планнаашкын министри Абдулла Яфталини томуйлаан.

(СЭТА).

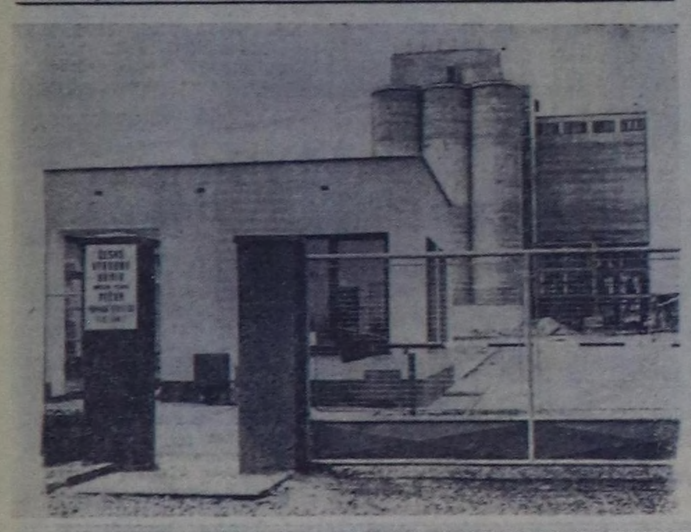

ЧССР. Төп Чехияда Нимбург хоогунда улуг комбикорм заводу ажыттылда кирген.

Ында мыйыстыг бода мал болгаш кушт азыраар 20 тонна холумак концентраттарны шак сапында-ла бүдүрүп турар.

ЧУРУКТА: чаа бүдүрүлге чери.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

СУББОТАДА ІОМЧУҢАР

Дээди шынның боду

Владимир Ильич Ленинни чогум кажандан бээр билир турганымны билбес мен, сактырымга-ла, билип кээримде-ле баштыңчыны билир турган ышкаш кижи-дир мен.

Үжүк-бижикти чаа-ла номчуптар апарган үемде, мээн чаш угаан-бодалым «Чаа орук» деп номнуң бир-ле арнынга доңнажы берген. Ол арында бижээн чүүлду шээжилеп алгаш, үеречерге эш-өөрүмге ону аажок ыыткыр үн-биле улуг хандыкшыдыг чугаалап эгелээр апарган мен.

Кыры чадагай чиик машинада олурар ийи кижини ол арында чураан. Бөргүн үштүп алган, семдер баштыр аныяк чоланы, оон артында чаак эттери хаванныы дег халбайып баткылай бергилээн, хөлчок семис, шляпалыг кижи чудуруктаныр алган олурар. Чуруктуң адаанда бижиин амдаа уттаан мен, ында мынчаар бижээн чүве:

«ХЕГ ХЕНЕРТЕН ХОРАДАЙ БЕРГЕН

Банк ээзи Хег эргежок чугула чөвүлежир хуралче бар чораан. Чоланы хенертен машинаазын доктаатказ, бөргүн ужулгаш, ыяк олурып берген. Хег хенертен хорадай бергеш, алгырып айтырган:

— Херели үрели берди бе, дугуу чарлы берди бе!?

Чоланы тырташ-даа дивээн. Оон бажының семдер дүктери хатка эстегилеп каап орган. Хег улам хорадап, ыыдаңмайын алгырган:

— Муң доллар акша бээр мен, дүрген чорудуп көрүңер!

Чоланы көжүп калган чүве ышкаш серт-даа чок олурган.

Банк ээзи Хег кедергей шугулдап, машинаның олудунуң оргазын улуг чудуруу-биле үстүргүлээш, ужур-мажыр чок бустагылаан:

— Чугула чөвүлежир хурал болур чүве, оон өзалдадым-на! Чорун көрүңер!

Чоланы шимчеш-даа дивээн. Хег канчаар-даа күскүннаарга, канчаар-даа кыжанырга, канчаар-даа көгүдерге чоланы дүшке-даа какпас, олуруп-ла турган. Хег алгырып хорадаар дээш, шаг-шинээ пат төнген, тыныжы бачыдап, шыңайнып, селгек арнынга болган катташкак кызыл чушкуузунуң саалзан дерлерин шокар аржыылы-биле амыр-сөкседл чок чоттунуп-ла олурган.

Оон чоланы шагынче көргеш, амна бөргүн кедип, чоруурунга белеткени берген.

— Бөгүн, бо шакта бүгү делегейниң ажылчы чоннарының улуг башкызы Владимир Ильич Ленинни хөөржүдүп турар. Ынчангаш бүгү чурттарның ажылчы чоннарының улуг баштыңчызынга хундуткел-ёзулалын чеже-даа долларлар-биле садыш ап шыдавас силер!».

Чогаалдың төнгени-ле бо чүве.

— Мен «доллар» деп сөсту билбес болгаш ону оолдарга «долар» деп тайылбырлап турдум.

— Ниити сан-түңү муң апаар, өскээр чугаалаарга муң акша-дыр ийин, билдиңер бе? Ол хире хөй акша-биле хөлилээрге-даа, коргударга-даа, көгүдерге-даа чоланы тооваан! Акшаны-даа албаан-дыр! Москвадан көнчуг ыракта чурттап турар чоланы безин улуг Ленинге ынак, Ленин аңаа ол хире хундуткедиг болгаш эргимдир көрдүңер бе, оолдар! — деп, чугаалаан мен.

Бо чогаалды номчаанын сөөлүнде, Ильичиниң дугайында чогаал бүрүзү, харын улуг баштыңчының чырыткылыг овур-хевирин көргүскен чурук бүрүзү кижиге эң улуг өөредиглиг болурун ынчан-на биле берген мен.

Ынчангаш ол үеден эгелээш-ле Владимир Ильичиниң чуруктарын улуг хандыкшыл, ынакшыл-биле көөр, оон чуруктарын болгаш оон дугайында чогаалдарны чыыр, номчуур апарган мен.

М. ЭРГЕП,
Ээрбек школазының башкызы.

Россия — ном күрүнези

Ном — Октябрьның идеаларының, тайбыңның болгаш бурунгаар дештилгенин амыдыралга боттандырыкчыларының шынчы өңнүү. Ынчангаш Октябрьның 50 чылынга тураскааттынган Бүгү-россияның ном тарадыр айын РСФСР-ниң хоорайларынга, суурларынга октябрь 1-де эгелээн. Ынчаарга бистиң Россия Федерациязы парлалга талазы-билеончуг көскү черни эзлеп турар. Ол дугайын дараазында чамдыканнар бадыткаар:

РСФСР-ниң девискээринде ном үндүрер 104 парлалга черлери ажылдап турар.

1913 чылда Россияга 100 кижи саныңга-ла чүгле 62 кезек ном болган ийи солун онаажып турган. Ынчаарга 1966 чылда РСФСР-ниң 100 чурттакчы чопунуң саныңга опааштыр 796 номнарны болгаш брошюраларны, 45 солунарны, 37 журналдарны үндүрген.

1966 чылда РСФСР-ге 46277 янзы-бүрү аттарлыг номнарны болгаш брошюраларны парлап үндүрген. Оларның ниити тиражы — бир миллиард хире. А Совет эргечагырганың чыдарында РСФСР-ге 1402136 номну үндүрген болгаш оон ниити тиражы—248845511 мун.

1946—1966 (20 чыл иштинде) чылдар дургузунда орус дылдаа РСФСР-ниң улустарының национал дылдарынче 104,3 миллион кезек тиражыт 19561 номну, а национал дылдардан орузунче — 135,9 миллион кезек тиражыт 3690 номну очулдурган.

«Просвещение» деп ном парлап үндүрер чер чылдың-на 260 миллион кезек тиражыт 1600 янзы бүрү аттыг номнарны парлап үндүрүп турар. Оон иштинде школаларга өөредилге номнарының тиражы — 200 миллион ажыг Моон алгаш көөрге, РСФСР-ге үндүрген ийиги-үшкү номнар бүрүзү-ле школаның өөредилге номнары болуп турар.

СОЛУН ЧҮҮЛДЕР, ФАКТЫЛАР

Мону билирлер ховар

Чер бөмбүрзээнге чылдың-на хөй-даа, эвээш-даа дизе — 1500000000 кубометр ыяшты ужуруп турар. Бир эвес ынча хөй ыяштан узун чагы кылыр чүве болза, оон шыышык бажы 1500000 километр бедикке, азы өскээр чугаалаарга — космоска барып шаштыккан турар ийик.

Ол ышкаш бистиң чуртувустуң бойдус байлактарының иштинден арга-арыыыска дыка-ла хайыра чок аажылалды чедирип турарывысты миниир апаар бис. Ыяш белеткээр үлетпүр чылдың-на ыяш белеткээринден үнген 70 миллион чедир кубометр артынчылар болур ыяшты өртедип, 40 миллиондан эвээш эвес хемчээлдиг белеткеп каан ыяшты ыяш белеткээр черлерже киир сөөртүп шыдавайн тайгага артырып каап, ыяшты болбаазырадып ажылдап кылыр черлерге үнген 40 миллион чыгыы кубометр артынчыларны бок төгер черлерже үндүр сөөртүп ийикпе, азы өртедип турар бис. Бо байдалды чүгле химияның күжү-биле эдип ап болурунуң аргазы бар, чүгле дизе химия үлетпүрүнге ол артынчыларны чадыр пөс, саазын, спирт болгаш өске-даа чүүлдер кылдыр болбаазырадыр ажылдаар апаар.

• • •

СУМО

Сумо дээр бо хүреш Японияда кончуг нептерээн, ол аңаа 2000 чыл бурунгаар-ла сурагжаан турган. Ынчангаш спорттуң бо хевиринге Японияда аңаа-ла спортка ынактар болгаш профессионалдардаа боттарының мергежилин бедидип турар. Ол чурттуң дыка хөй хоорайларында сумо талазы-биле аңаа ынактарның эвиледдери болгаш клубтары бар. Ынчаарга оумонуң каттыжыышкыны 800 профессионал мөгелерни хаара тудуп турар болгай.

Сумонуң тиилекчилериниң тиилекчилеринге тыпсыр дээди ат— «скодзунна». Ону чаалап алыры кончуг берге: чижээ, хүрештиң ол солун хевириниң сөөлгү 300 чылдарының дургузунда «скодзунна» деп атты чүгле 49 мөге чаалап алган болуп турар.

Петр I-ниң дуву

Харьковтан Полтава баар эргиоруктуң чоогунда Люботин хоорайның чанында дуб бар. Төөгүлүг Полтава тулчуушкунунуң бүдүүзүнде Петр I ол дубтуң адаанга одагланып эрткен болгаш оон бөөр-ле ону Петр I-ниң дуву дээр апарган. Ол улуг ыяштың уңуубиле будуктарының ниити долгандыр хемчээли дөртен метр чыгыы, бедии—25 метр. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде маңаа артиллерияның күштүг адыышыыннары-биле үдеттирген кадыг-дошкун тулчуушкун болган. Ынчан дөрт түс харлыг ол кайгамчык бурунгу ыяш база дыка «балыглаттырган». Ынчалзажок ол улуг ыяш аңаа безин «дүжүп» бербээн, чылдан чылче улам мандып өспүүнээн.

Петр I-ниң дувуп Ленинградтан база көрүп болур. Ында Васильевский ортулуктуң кудумчуларының бирээзинин ортузунда Петр I-ге сүй белек кылдыр дуб олурткан болгаш ону ам бүгү-ле талаларындан долгандыр асфальтылап каан хевээр-ле өзүп мандывыпаан.

Агаар-бойдустуң демдектери

ОКТЯБРЬ

Бир эвес ыяш бурузу дөгереги дүшпес болза — соок кыш болур.

Бора-хөкпештер мыжыраарга — кышты оштаамы ол.

Булуттар чаваалап бадарга — дээр бораңнаар.

Кузук куштар чаваладыр ужарга —соок, бедидир ужарга—чылыг кыш болур.

Куштар белүк-белүү-биле изиг чурттарже ужуп чорун турар болза —кадыг кышты оштаамы ол.

Бүрүлер орай дүшкен болза, кыш узун болгаш соок болур.

Бүдүрүлгеге эзремчигей дузаа чаттыларга — агаар-бойдус чылыыр.

НОЯБРЬ

Койгун дугу агаарга—кыш чоокшулаары ол.

Хар эрте чаарга — час эрте дүжер.

Вишналыг ыяштар бүрүзү дүшпүнде чеже-даа хар чаарга, ыяпла эрий бээр.

ХӨӨРЗЭРНИҢ ЧУГААЛАРЫ

ӨРТЕНГЕН ТЕРЕК

Чес доңгууда чин сарыг шайны Хөөрзөр ирей-биле ийилээ салып алган олурдувус. Кижим дер-бузун бурулады аартап-аартап, аяан салып каап, бууруп бажын ында-хаая суйбай кагылап, таакылап олур. Ирейниң шырайы мурнукузу дег ылыңчыргыы эвес, бодамчалыг болгаш ширинзимээр. Бир-ле чүве оон сеткил-сагыжыдга дээп, хөледдинкен байдалдыг.

Элээн болганда чугаалай берди.

— Ээ, дуңмакым, магалыг апарган шаг-дыр ийин бо: хөглеп-даа, дыштанып-даа, омакшып-даа хаамас аан. Демги ол аныяк өскенни көрбес бе, ана эзирлер дийин оларын! Эр-хөрөөжени бир дөмей бөмбүктеп, чаржып дээш түнү канчаамадылар дээр...

Ирей бичии када ыыттавайн, бодаңы берди. Ийет, спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге аныктарның маргылдаазы боон турда. Хөөрзөр ирей аңаа турбажыкпе...

Оон уламчылай-дыр:

— Шаанда, мээн ыңдыг аныяк үемде эжер-эрезин, аваангыр-каңшыгайын көргүзер чүүлдер тывылбас турган болбазыкпе, оол. Аңаа кол чүве — аът-ла турган болгай.

Ынчаарда чылгычы турган мен, а чылгы мээнин эвес дээрзин билип-ле олур боор сеп. Оларның аразынга ымныңдаа шалбалап, күш чедип чадашканы, кедергей дошкун, мажаалай дег эидик аскыр бөр чүве. Ону тудуп, чаажыктырары адактың сөөлүнде меңээ онаашкан. Ам канчаар, хүлбүс мойнаа тос кулаш сарыг сыдымыны алгаш, даңла бердим. Чылгыга келдим. Демги аскырывыс менче хыйыртай каап, дээриглеп чорун тур оң. Чеже көрүп чоруур боор, арай деп тоокшулап алгаш, сыдымым октадым-на, тыг кылынгаш, аскырның мойнунче кедирли берди. Кулугурун түткүп, тывылап турда аңа шуурганыгда дег доозуунуг. Карак оду кызаннаар!

Чеже үредежир боор, ал бодум-даа шагыраптым, аътхөлүм-даа турушкан. Сыдымының ужун ында чаңгыс терекке ораай кааптым. Терек дээрге буруладыр ышталып чорүй — чалбышталдыр кыва берди. Тереки сыдым кезе аптарга, өртеин бергеин ол чүве дийин. Аалга келгеш чугаалаарымга улус меңээ бузуревээннер. Эдертип алгаш көргүзеримге, ам харын бүзүреп, магадааннар болбазыкпе,

Оон төөкү ам-даа ында турар ийин.

ЧҮКТЕНЧИН ЧОРААШ

Бир катап бодумнуң хууда чоруум кылып алыр дээш, хайыраатым кижиден мунар хөлге ачылаарымга арай боорда (харамы дээрге черле кайгаткан бараскан-на болгай, оол) арган чаваа туттуруп берген.

Ам канчаар, борбай-сарбак чүвелеримни артыңгаш, чорушкан мен. Чедер черим ырак болгаш арттар ажар, хемнер кежер ыңдыг чүве. Оруум ортаа кезинин эртип алган чорумда, багай чаваам шыгырт турушкан. Чедип-даа, ай деп-даа чадаштым.

Кежээки хүн даг бажында олурушкан. Күскү дондакта черинің черинге канчап хонар боор! Шат-ла муңгагдаан олурдум. Каржы, харам ады алгаан хайыраатымга-даа карганыр мен...

Харым ынчаарда үжен шаала турган боор. Демги хөлгемниң чаажы аажок — инек дег чүве-ле болгай. Инек-даа болза хаажы херек болгай але, дом. Думчукка тулуп келгенде, черинің черинге канчап хонар боор! Шат-ла муңгагдаан олурдум. Каржы, харам ады алгаан хайыраатымга-даа карганыр мен...

бызаа безин сугжу апаар дажыр чүве болгай: чаваамның дөрт даваннарының аразынче киргеш, чүктептим. Базып-ла олур мен (сен ынчаар хүлүмзүрбеден, күжүрүм). Бир хемни кешкеш, бир артты ажып олура, пат туруптум.

Дээрде дүп-дүмен сылдыстарже кайгап алгаш, аажок үр харык чок чыттым. Оон ковайын кээримге, демги чаваам шору күш кирип келген байдалдыг мени кайгап тур. Кээрген-ле турганы ол боор оң. Туруп келгеш, багай хөлгемге ам-на саадаптым. Элейтин чорааш, чедер черимге мүн-ве ап четтим. Ынчаарда өөрөөнимден ыглаппкан мен. А демги арган аътчыгажым база мээн-биле кады ыглаппкан. Ону оон караның чажыдан билген мен.

Харам хайыраатының хораныында ийилээ ынчаар шыдажып үнген бис.

ӨӨЖЭЭН НЕГЕП

Ховунуң ховузунга дың чаасканн чорпуп олурган мен. Чазын чүве. Тараа тарыыр хензиг черимни суттарар дээш бар чораанын ол. Дееле куду — хем шыныаалында бир-ле аътты кижи меңээ уткуштур доозуналдыр чедирип олур. Чүү кижи боор деп аайын тыныайн чордум. Келзе-ле — Мөөрец оглу. Аът-даа деидин шыырак, боду-даа тергиин казс. Аксымчы аъдының дынын тырткаш, эзериде метпек көк апаргаан олур. Кайыыста-даа ыыт чок.

Адак сөөлүнде ол айтырадыр:

— Кайнаар кагарың ол, тоянчы?

— Эзериден дүжүп келем, чугаалап бээйн, — дидим. Кижим метпеш кылдыр дуже халыды. Кижиниң ол-ла черинге ужур баскаш, «Мынаар кагарым ол-дур» деп ажыы-биле чугаалааш, ужазынче теннит кызыл хараган-биле он улаштыр сылба бергилептим...

Бичии чоруур шаамда мени аажок бастып чораан кулугур болбазыкпе ол.

Каш хонгаңда чызаан черинден мени ыйгыртган болган. Баарымга:

— Ол кижини чүге ужурдүрүм чокка эриидеп турган сен, садараан кулугур! — деп-де кышкыржып үндүлер.

Мен ында олурган Метпекке айыткаш:

— Болар боду: «кайнаар кагар сен, дүргедеп көр» деп, дилеп турун бээрге бараан болчук мен! — дидим.

...Ынчаар негеп алган мен.

БИЛИНГЕН БУГА

Кадайым ынчаарда хайыраатының хөй инектерин сагжып турган чүве. Күс апаарга, ында бугаларның каржызы дам баар. Кижилерже безин хаая эвес шоглап турарлар. Бо-ла бустап-мөөреп келгилээрлер, ындыг болганда хөөкүй кадайларга коргунчуг болбайн каалаар.

Бир-ле эртен самдар өөмге шайлап олурумда, инек саттан кадайларның алгы-кышкызы дыңналып келди:

— Ээй, Хөөрзөр! Бо кулугурну томаартып көр...

Үне халып кээримге, медээжок улуг, ыйыстыг көк буга дээрте, черинің довураан шуурганнадыр эшкенненген, мөөрээн тур. А ийи караа дээрге, хайыраатының карактары дег: уштунчак кызыл чүве!

Хорадаан түлүүм-биле ужур октааш, ыйыстарын черже кадалдыр ийип каан мен. Оон сөөлүнде ынчалбас кылдыр билингеп чораан.

ШИЛДЕ ҮС

Мындаа эвир мээн бажыңымга ийи күдер-шыырак эрлер ийилээ медээжок эзирик келдилер деден дуңмакым (черле ыңдыг эрлер: эзирий бергенде-ле кырган «даайы» меңээ ужурашкаш баар).

Бирээзи бут кырыңга арай боорда ызыртынып тура, чулгуруй-дур:

— Хөөрзөр даай! Араган бар бе—берем чээ?

Бирээзи тура:

— Б-бо турган чүл... —дээш, стол кырында шилде үсче айытты.

— Үс-тур ийин, үс, оолдар! — дидим.

— Ч-ч-чок! А-арага-дыр — дээш, бирээзи сегирип алгаш, куда берди оң.

Ийилээ пактаптылар. Бирээзи:

— Амданы каидаай чиктиг арага боор? — дей-дир.

— Лэ-экиор ышкажыл — деп, бирээзи ыңдыг.

Күжүр эрлерим оон чамдыымын хойлап алгаш, чорупканнар. Оон соонда мээн бажыңымче ис баспастааннар болбазыкпе.

Бергеден-ле турганнар боор оң!..

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Салтан хаан дугайында тоол»** 10, 12, 2. **«Журналист»** (2-ги серия) 3.45, 5.50, 7.55, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **Киночыныды** 10, **«Хаанның маргылдаазы»** 3, 5, **«Женя, Женечка болгаш Катюша»** 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **Уругларга дириг-чуруктар** 10, **«Советтериң эрге-чагыргазы дээш»** 12, 2, **«Өңнүктүң түрээ»** 3.50, 5.40, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Мында шыпшың черлер** 3, 5, 7, 9 шактарда.

АНЧЫЛАРГА ЧАРЛАЛ

Бистиң республиканың девискээринге диңнии болгаш кишиги 1967 чылдың октябрь 25-тен эгелеп аңнаар. Кара-куш, күртү, кушкуд, торлаа, алымнак, тоздук, улар дээн ышкаш газим-арганың, хөвү-шелдерниң, даглардың куштарын өлүрери болгаш белеткээри 1969 чылга чедир хоруглуг.

АҢНЫЫР-ТЫВЫШ АЖЫЛ-АГЫЙ ЭРГЕЛЕЛИ.

редакцияның адрези:

Бызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орулакчыларының 35-24, 25-38, хаарыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, өдөө ажыл-агый киллизинин 21-47, улетпүр киллизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш өдөө корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киллистеринин 21-27, иштики информация киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Бызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00656.